

(सरकारी तथा वडोदरा राज्यना)
केलवणीखातामां चालती)

बाल-परिवावळी

आता
गुजरातना प्रसिद्ध आक्षर
प्र० नवलगम लक्ष्मीराम.

आवृत्ति ३२ बी

१६६

दि० ०-३-९.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૪૭૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ઝાઝી ઝાઝાવળી

વિષય મૃત્યુ : ૫૪૩ : ૬ : ૪

The Department of Public Instruction, Bombay.

BAL-GARABAVALI

OR

A SONG-BOOK FOR GIRLS

By

The late NAVALRAM LAKSHMIRAM,
Principal, Training College, Kathiawar.

બાલ-ગરબાવલી

કર્તા

શ. શ. લક્ષ્મીરામ નવલરામ

પ્રસિદ્ધ કર્તા

ગં. રવ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ-સુરત.

આવૃત્તિ ૩૨ મી.

આ પુસ્તકની માલિકી સન ૧૮૯૭ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે
ધીમતરામ નવલરામે નોંધાવી છે.

સંવત ૧૯૮૫—ઈ. સ. ૧૯૨૬.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર:—

ગં. સ્વ. વસુમતિ ધીમતરામ નવલરામ

ઠેં કેળાંપીઠ-સુરત.

સુરત-ચૌટાના પૂલ ઉપર આવેલા “શંકર” પ્રિન્ટિંગ
પ્રેસમાં નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમે છાપી.

પ્રસ્તાવના

મનની કેળવણીમાં અભ્યાસ એ એક અવશ્યનું સાધન છે. સારી કવિતા માણસનાં રસજ્ઞાન તથા કલ્પનાને કેળવણીથી પ્રબુદ્ધિત કરે છે; તેને સારૂં સુખનું એક નવું તથા અખૂટ ખાડું ઉઘાડે છે; અને મનની ઉંચી વૃત્તિઓને જાગૃત કરી તેની પાસે ઉંચાં કર્મ કરાવે છે. શાસ્ત્રના અભ્યાસથી પરિપકવ થએલી બુદ્ધિને કૌમળ, ચપળ, ઉમંગી તથા ઉદાર કરનાર સારી કવિતાજ છે.

પણ બાળકેળવણીને લાયક કવિતા મળવી સુરકેલ પડે છે; કેમકે કવિતા ઘણું કરીને પોતાની અવસ્થાનોજ રસ વર્ણવી જાય છે, અને બાલ્યાવસ્થાનાં રસ અને કલ્પનામાં ઉતરવું એ બહુ અઘરું છે. એ કારણથી સઘળી ભાષામાં સારી બાળ-કવિતા થોડીજ દીઠામાં આવે છે. આપણી ભાષામાં તો તેની કેવળ ખોટજ છે.

એ ખોટ પૂરી પાડવાને અર્થે મારો વિચાર ઘણા વખતથી યથાશક્તિ કાંઈ કરવાનો હતો, અને તેથી કેળવણી ખાતાની તરફથીજ ગરબાવળીની માગણી આવતાં મેં તે ઉમંગથી ઝીલી લીધી છે. એમાં ધારેલી મતલબ કેટલી પાર પડી છે—એટલે એમાં રસ કેટલો આવ્યો છે, અને તેમાં તે બાળકથી પ્રહસ થઈ શકે એવો કેટલો છે—એનો નિર્ણય કરવો એ બાળકેળવણીના ચતુર અનુભવીઓનું કામ છે.

ગરબીઓ કેવી રીતે ગાવી તે જાણવાને સારૂ તેને મથળે એક પ્રસિદ્ધ* કડી મૂકવાનો રિવાજ છે; પણ તે પ્રમાણે કેટલાંક કારણોથી આ ચોપડીમાં થઈ શક્યું નહિ, તે છતાં તેનો પદ્યખંધ તો જણાય એમ ધારી મેં તેનાં સાંકેતિક નામ ત્યાં લખ્યાં છે:-જેમકે ચોચોકા એટલે ચાર ચાર માત્રાના ચાર ગણ જેના પ્રત્યેક ચરણમાં સમાયલા છે તે. અ. ઇ. ઉ. ઓ. વગેરે નામને અંતે જે પ્રત્યય લગાડ્યા છે તેમાં પણ મર્મ રહેલો છે; પરંતુ તે સઘળો વિસ્તાર આ ઠેકાણે આપી શકતો નથી.

મુ. રાજકોટ. } નં. ૯૦
તા. ૬ ફેબ્રુઆરી, ૧૮૮૭.

*પણ એની જરૂર જણાવાથી સન ૧૮૭૬ના એપ્રિલ માસના ગુજરાતઘાળાપત્રમાં એ પ્રસિદ્ધ કડીઓ મેં મહેતાજીની જાણને માટે બતાવેલી છે.

સાંકળીઉં

વિષયનું નામ.

પૃષ્ઠ.

(ત્રીજા ધોરણ સુધી ભળનારીઓને સારુ.)

બાલપ્રાર્થના	૧
વા'લી બેન	૩
છોડીઓની ઉજાણી	૪
ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ ભાગ ૧લો	૬
” ” ” ૨જો	૭
” ” ” ૩જો	૯
નિશાલનું વર્ણન	૧૦

(ચોથું ધોરણ ભળનારીઓને સારુ.)

ईश्वरનું સાધન	૧૨
ચોમાસાની શરૂઆત	૧૩
જનાવરની જાત	૧૪
ભળવાનો ઘલત જાય છે	૧૬
ગાયના ગુણ	૧૮
ચોમાસાના ચાર માસ	૨૦

(પાંચમું ધોરણ ભળનારીઓને સારુ.)

માતૃસ્તવ	૨૨
ગુજરાતની મુસાફરી	૨૪
વૈશ્વમાસનું ચિત્ર	૩૦

विषयनुं नाम.				पृष्ठ.
वैशाख मासनुं चित्र३१
जेठ मासनुं चित्र३२
भक्तिनुं पराढीउं३३

(छट्टुं धोरण भणनारीओने सारु.)

प्रभातवर्णन३३
इतिहासनी आरसी३५
वसंतवर्णन३७
गुणनुं कजोडुं अथवा वहेमी स्त्रीनुं वर्णन३९
बाललग्नतां तमाम नुकसान४१

(फामेल ट्रेनिंग कोलेजने सारु.)

लाडीविदाय गरबी १ली४२
” ” २जी४४
” ” ३जी४६
” ” ४थी४७
स्त्रीस्वरूप५१
नीतिनो चीलो५३
‘मारी भरतभूति’-एक स्वदेशस्तोत्र५५
एक बेण राखवा विप्रे५८
जूठ नहि बालवा विप्रे६०
बालक पर प्रीति ए स्त्रीनुं भूषण छे६१
विश्वंभरनो उपकार६६

વાઠપ્રાર્થના

ઘોઠ (માપ ચોચોકા.)

માયું માયું, છો ઈશ્વર આપ રે,
પ્રાણી માત્રના મા ને બાપ રે;
જેની શક્તિનું નહિ કંઈ માપ રે,
પાય લાયું, માયું, પ્રભુ આટલું. ૧

માયું માયું, પ્રથમ તમ પ્રેમ રે,
રાખો રાખો અમ પર રહેમ રે;
તમ રહેમેજ રહોએ ક્ષેમ રે,
પાય લાયું, માયું, પ્રભુ આટલું. ૨

માયું માયું, કુશળ મારી માતને,
માયું માયું કુશળ મારા તાતને;
માયું કુશળ ભાંડુઓના સાથને,
પાય લાયું, માયું, પ્રભુ આટલું. ૩

માયું માયું, અમને તમે પાળજો,
અન્ન વસ્ત્ર ને આપર આલજો;
જન સર્વનાં સંકટ ટાળજો,
પાય લાયું, માયું, પ્રભુ આટલું. ૪

માયું માયું, હું આણી વાંલને,
આપો આપો, સુખુદ્ધિ હું આળને;

કાપો કાપો કુતર્ક કુચાલને,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૫

માગું માગું, માઆપની સેવ રે,
સદા સાચુંજ બોલ્યાની ટેવ રે;
મારા મનનો હરો અહમેવ^૧ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૬

માગું મગું, માયાળુ સ્વભાવ રે,
મીઠા બોલ ને સૌ પર ભાવ રે;
છે જોયાજ બગમાં નિભાવ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૭

માગું માગું, સુમાર્ગ બતાવ રે,
મારા દિનમાં દયા તું વસાવ રે;
પરમારથ^૨ પૂર્ણ^૩ કરાવ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૮

માગું, વિધાનું વ્યસન^૪ લગાડજે,
મતરી અતર આંખો ઉઘાડજે;
શુદ્ધ સત્યનો સૂઝ જાગાડજે,
પાય લાગું માગું પ્રભુ આટલું. ૯

મેં અ માગું, હું માગવા જોગ રે,
બાપ આપ છો આપવા યોગ્ય રે;
હવે આપો જે હોય યોગ્ય^૫ રે,
પાય લાગું, માગું, પ્રભુ આટલું. ૧૦

૧ અહુકાર. ૨ જીવનનું કલ્યાણ થાય એવા કામ. ૩ બરાબર.
૪ દેવ. ૫ નુકસાન વગરનું.

નિશાળે જતી છોડીનું વર્ણન-વા'લી વેન

ગરબી (યોચોકા.)

- મારી *વા'લી બેન છે બહુ છોટી બે,
પણુ ડા'પણુમાં મોટી બે. ૧
- મારી વા'લી બેનને નદિ રઢો બે,
હસતોજ આખો દા'ડો બે. ૨
- મારી વા'લી બેન વા'ણે વહેલી બે,
જોડે સૌથી પહેલી બે. ૩
- મારી વા'લી બેન દાનણ નિત્યે બે,
કરે, ને નાહે પ્રીતે બે. ૪
- મારી વા'લી બેન વાળ ઝાળાવે બે,
રોજ કપાળ લુછાવે બે. ૫
- મારી વા'લી બેન સો સુધો ગણતી બે,
ભાવે "ભૂ પા" ભણતી બે. ૬
- મારી વા'લી બેન ચાલી નિશાળે બે,
ચૂકે નહિ કો કાળે બે. ૭
- મારી વા'લી બેન સિલેટ સાહી બે,
દીસે છે બહુ ડાહી બે. ૮
- મારી વા'લી બેન પેન તો માગે બે,
સૌને વા'લી લાગે બે. ૯

* જ્યારે આવું (') અધ્યાહાર ચિહ્ન મૂક્યું હોય ત્યાં કોઈ હપારનો ઉચ્ચાર છે એમ જાણવું. જેમકે વાલી એ વહાલી લખ્યું હોય ત્યારે જેમ વાંચાએ છીએ તેમ વાંચવું.

મારી વાંલી બેન ઠમ ઠમ ચાલે ને, ચોપડી હાથમાં ઝાલે ને.	૧૦
મારી વાંલી બેન પાઠ કરે છે ને, સાંમાં સરસ ઠરે છે ને.	૧૧
મારી વાંલી બેન વાંચે વાતો ને, હરખ સરવને થાતો ને.	૧૨
મારી વાંલી બેન લેખને તાળી ને, ગરબી ગાય રસાળી ને.	૧૩
મારી વાંલી બેનના બોલ મીઠા ને, દુનિયામાં નંદિ દીઠા ને.	૧૪
મારી વાંલી બેન વાંલાં લાગો ને, મન ગમે તે માગો ને.	૧૫

છોડીઓનો ઉજાળી

ગરબી (અષ્ટચોકા.)

સૌ અલોઓ હળીમળી આવો, આજ, આપણે કરીએ ઉગ્નણી,	
સૌ કાંઈ કાંઈ ધરથી લાવો. આજ, આપણે	૧
કો લાવી ચણા, કો ધાણી, આજ, આપણે	
કો કોપર ખાંડ તો આણી. આજ, આપણે	૨
કો ખજૂર ખોળી લાવી, આજ, આપણે	
કો ચારેળી ચાવતી આવી. આજ, આપણે	૩

કો કહે એ થઇ તો +અજી,	આજ, આપણે	
કો લાવી બદામો મીઠી.	આજ, આપણે	૪
કોએ પસ્તાં સસ્તાં આણ્યાં.	આજ, આપણે	
સૌએ*ખોરાં ખૂમ વખાણ્યાં.	આજ, આપણે	૫
કો કોકડીઓ, કો દ્રાખો,	આજ, આપણે	
કો લાવી મૂળો આખો.	આજ, આપણે	૬
કો બરફો બરફજ સરખી,	આજ, આપણે	
જોઈ બાળક કૃદાં હરખી.	આજ, આપણે	૭
કોઈ પેરો લાવી ગ્રેમે,	આજ, આપણે	
નહિ કોઈથી ભાગ્યો કેમે.	આજ, આપણે	૮
પણ પત્થરથી તે હાર્યો,	આજ, આપણે	
કો લાવી લાડવો સારો.	આજ, આપણે	૯
કો કહે ખપે ન અમને,	આજ, આપણે	
કહ્યું નહિજ મૂઝીએ તમને.	આજ, આપણે	૧૦
કો લાવી સકકરપાન,	આજ, આપણે	
ગોળપાપાડી, મમરા ખારા.	આજ, આપણે	૧૧
કો લાવી ગાંડીઆ ગમતા,	આજ, આપણે	
તે તો ગટ કરી ગયાં રમતાં.	આજ, આપણે	૧૨
કો લાવી પકવાન પાંચે,	આજ, આપણે	
જોઈ જીમ સળવળે સાચે,	આજ, આપણે	૧૩
કોઈ દળ મગદળ ગળગળતું,	આજ, આપણે	
કોઈએ આણ્યું અથાણું મોંખળતું.	આજ, આપણે	૧૪
કો ખોખો બરી ખારેકો,	આજ, આપણે	
કો લાવી પાપડ સેક્યો.	આજ, આપણે	૧૫

કો છાનું છુપવી લાવી,	આજ, આપણે	
પાછી વાળી જેવી આવી.	આજ, આપણે	૧૬
એન એતો ચેરી કહેવાયે,	આજ, આપણે	
કહ્યા વિના ન લાવવું કાંઈ એ.	આજ, આપણે	૧૭
રોતી આવી એક ખિચારી,	આજ, આપણે	
નથી આપતી ના કંઈ મરી.	આજ, આપણે	૧૮
એને પ્રેમે પામ બેસાડી,	આજ, આપણે	
સૈ એ મીઠાયાની તો માંડી.	આજ, આપણે	૧૯
સૌ વહાલથી વહેંચી ખાઓ,	આજ, આપણે	
ખાઈ પીને ગરબા ગાઓ.	આજ, આપણે	૨૦

ગુજરાતનો વનસ્પતિવૈભવ-ભાગ ૧ લો

ગરબો (ચોથોકા)

રડો ! રડો ! મુલક ગુજરાત રડો !	
જગદીશે જગતમાં ખૂબ ધડ્યો !	૧
જયાં જુઓ ત્યાં લીલાલહેરજ છે !	
ધનધાન્યે *ભૂપરની મહેરજ છે !	૨
બહુ જુવાર, બાજરી, ડાંગરને,	
ધઉં, ચણા, વટાણા, ઝાંઝર ને,	૩
ધણી તુવર, ને મગ, ચોળા જયાં,	
મદ, અડદ, મકાઈ, જવ ઝાંઝા.	૪
વળી વળી, દિવેલી તલ અળશી,	
આદિ ચીજે હજારો હજાર કળશી !	૫

એ ગણે ગણાય ન કહું સાચું, ગુજરાતે પાકે સોનું કાચું !	૬
કાચું રાખ્યું નથી કંઈ કીરતારે ! કરી કૃપા ભરતખંડ પર બારે.	૭
ભૂખો ભુંડી આપણોજ છે બાઈ, કે ગયા ફૂંખી દળદર માંહી.	૮
આવો મુલક મળ્યો હોય ખીજને, દુઃખ બોલ જનમમાં ન તે જાણે.	૯
સોક અકત્તલુનર નહિ કંઈ આણે, જીવો મમત, ગાડરત બહુ તાણે.	૧૦
મૂંઢી મમત, આજસ, ધર્મા સર્વે, દેશદાએ ધૂમો ધૂમો ! ગર્વે.	૧૧
કરો ગર્વે ગરબો મુલક પાછો ! સૂતાં બેડાં સ્વદેશનું સુખ વાંચો !	૧૨
સંપ સજી, ભજી વિદ્યામાતા, થઈ હુતરકામાં મદમાતા.	૧૩
કસી કમર, પત્રકમાં ખુંખારી, બહાર પડો ! ફોલ છે કહું ધારી.	૧૪

માગ ૨ જો

(રાગ ઢિપર પ્રમાણે)

ખરે ખરો બગીચો ગુજરાતજ, ફૂલો ફૂલો ને ફાલો પ્રખ્યાતજ !	૧
ઝાઝાં ઝાડોનાં ઝૂંડજ જ્યાં દીસે, જોતાં જોતાં જો જીવ હરખી હીસે.	૨

વડ ધડા ધાસે યોગમ ફરતી, જે નીચે સેનાઓ ઉતરતી.	૩
લેગે આંખાઓ હારોહાર ધણા, કહો કેરીના સ્વાદમાં શીજ મણા ?	૪
રુડી રુડીરે લીમડાની છાયા, ભુંડી ભુંડીરે આમલીની માયા,	૫
કેવો કેવો કપાસનો છોડ સારો ? જાને નાનો જગતને ઢાંકનારો !	૬
શું ખીલ્યું આ ખેતર ખસખસનું ! હોય અપ્રીય અમૃત્ય જે રસનું !	૭
બુધહીણા વિના ખપ જો ખાગે, ખરે મરેજ એનો ન વાંક કાંએ.	૮
શી શોભે આ ઉભી શેલડીઓ ! કેવી ઝૂકે છે, જોજો ચમરીઓ !	૯
મોટું પેલું ફણસનું ફળ કેવું ? દાસે હાથીના કુંભસ્થળ જેવું ?	૧૦
જોજો ઝાડો જવાહીરનાં સહુ રે, કોને મૂકું, ને કોને હું ગાઉં રે.	૧૧
આસોપાલવ, કદંબ, પીપળ, ખીલી, તાડ ઉંચું રહ્યું ગગન ઝીલી.	૧૨
વાંસ, સાગ, સરગવો, ને ખાવળ, ખેર, ખાખર, ખનૂરાં ને આવળ,	૧૩
જમરખી, કમરખી, બોરડીઓ, સૌનાફળી, કદળી, દાડમડીઓ.	૧૪

જો કાઠી, રાયણુ, લીંણુ, જાંણુ, નારંગી, અંજીર, ઝેતુર લાંણુ.	૧૫
વળી પપાઈ, ફાલસાં ને દ્રાણો, હોય મેવા મઝાદારજ લાણો.	૧૬

માગ રૂજો

(રાગ ઉપર પ્રમાણે)

ફૂલ મઝા તો આપણા દેશજની ! સોનું ને સુગંધ બે, સજની !	૧
ફૂલ રંગબેરંગી કેવાં છે ! જોડી આંબેજ વજગે એવાં છે !	૨
ને સુગંધ શી સુંદર સારી ! રહ્યા બેંકી મુલક બધો બારી.	૩
ગુદા, જાઈ, કેતકી, સાહેલી, પારિખતક, ચંપો, ચંપેલી.	૪
ગુણી ગુલાબ, મોગરો, બટમોગરો, ગુલછડી, તગર, તુલસી, ડમરો.	૫
મધમધી રહ્યાં વન વન યોગમ, નામ લેતાંજ આવે છે સોરમ.	૬
શાં ખીત્રે કમળ જળમાં ચોપાસ ! શાં સોહામણાં સાંજે ગુલ્યાસ !	૭
શા શોભી રહ્યા આ ગુલાલા ! કેસુડાં, કસુમો લાગે વાંલા,	૮

પેલાં સુંદર સૂરજપૂત્ર સૂરજની.	
પૂઠે ફરે છે પ્રેમે, ઓ સજની.	૯
પેલી પોયણી પરણી ચાંદસું,	
જોય ચાંદો, ને જો, આવે *હાસું !	૧૦
ખૂખ ખીટ્યાં કરેણાં, તનમનીઆં,	
ધંતુરા તુરી સમ છે યનોઆ,	૧૧
જાણે પુઢારે વનવૈભવ ઇશનો !	
વનલીલામાં વાસ છે જગદોશનો.	૧૨
જ્યાં જોઉં ત્યાં ઇશ્વર સખર ભર્યો !	
ધન ભાગ્ય નવલ, ભવસાર સર્યો !	૧૩

નિશાઝનું વર્ણન

ગરબી (ત્રિઅઢી)

મા, મને નિશાજે સૂકને પાય લાગું મા,	
મા, ભાગ તું મારી ભૂખને મુખ માગું, મા.	૧
મા, મારી મારા જોવડી એનપણ્યો, મા,	
મા, જો જો ચાલો આ ચોપડી લઈ ધણીઓ, મા.	૨
મા, જો જો કેવી એ જાય છે, મનમેજો, મા,	
મા, જાયજ તો ત્યાં ગવાય છે ગીત રોજો, મા.	૩
મા, ભરી રૂપાળા રંગથી એક પેડી, મા,	
મા, તે તો જુએ એ કમંગથી ત્યાં બેડી, મા.	૪

*હાસું હસડું, એટલે ચ દ્રોહ્ય પછી ઉજળા સોહામણી દેખાય છે.

મા,	ખેલવણું ખુશકારની છે ખીજી,	મા,	
મા,	જેને કહે છે આકારની જન રીઝી,	મા,	૫
મા,	વળી ચળકતે ચોક્કે રૂપાળા,	મા,	
મા,	ધણા લખોટા, જે વડે ગણે બાળા,	મા,	૬
મા,	નકશા નવરંગી, નવા, તકતકતા,	મા,	
મા,	ભીંતે ભક્ષા ખૂંપ ભેરવ્યા બાણે તપ્તા,	મા,	૭
મા,	ગોગો યોગમ ચિતરો એક ત્યાં છે,	મા,	
મા,	ચકર ચકર ફરતો ખરો કહું સાચે,	મા,	૮
મા,	એક દિવસ ત્યાં ગઈ હતી, સખી સંગે,	મા,	
મા,	તેજ દિવસથી થઈ મતિ “ભણું રંગે મા”,	મા,	૯
મા,	નિશાળમાં તો છે મઝા બણવાની,	મા,	
મા,	એક વાગે આપે રમ રમવાની,	મા,	૧૦
મા,	મેંતાજી માયા બધા પર બહુ રાખે,	મા,	
મા,	શાંત સ્વભાવે તે સદા મીઠું બાખે,	મા,	૧૧
મા,	શીખવવાની શી છટા છે ત્યાંહી !	મા,	
મા,	ચિત્ત ચોટે યોગમ ધટા રહે , છાહી !	મા,	૧૨
મા,	આવી નિશાળે તો જવું તે મોજજ,	મા,	
મા,	ગમે રમ્યાથી શીખવું જ્યાં રોજજ,	મા,	૧૩
મા,	જો નિશાળજ બહારથી રઢ લાગે,	મા,	
મા,	જો જઈ બણીએ પ્યારથી ભાગ્ય જાગે,	મા,	૧૪
મા,	બણતર વણ નરનાર રહે પશુ સરખાં,	મા,	
મા,	વિદ્યામાં મેં અપાર રે સુખ નિરખ્યાં,	મા,	૧૫

(જોથું ઘોરણ મળનારીઓને સારુ)

ઈશ્વરનું સ્તવન

ગરબી (ચોષ્ઠકા)

જે આ જગતને નિભાવ,	ભણું તેજ	ભાવે;	
ખલક પલકમાં બનાવે,	ભણું તેજ	ભાવે.	૧
ચાહે ત્યારે ઝટ ડુઝાવે,	ભણું તેજ	ભાવે;	
તે તો વિશ્વનાથ કહાવે,	ભણું તેજ	ભાવે.	૨
જે આ સૂર્યને શોભાવે,	ભણું તેજ	ભાવે;	
જે આ ચંદ્રને ચળકાવે,	ભણું તેજ	ભાવે.	૩
ધ્રુમટ ગગનનો ટેકાવે,	ભણું તેજ	ભાવે;	
અસંખ્ય ગોળાઓ ગમડાવે,	ભણું તેજ	ભાવે.	૪
જડને ડુંધર્મ જે ધરાવે,	ભણું તેજ	ભાવે;	
મનને મુક્તિસું ચઢાવે;	ભણું તેજ	ભાવે.	૫
જે છે પ્રાણનો આધાર,	ભણું તેજ	ભાવે;	
જે છે સારમાંનું સાર,	ભણું તેજ	ભાવે.	૬
જે છે ડાહ્યો દયાવંત,	ભણું તેજ	ભાવે;	
જેને નહિજ આદિ અંત,	ભણું તેજ	ભાવે.	૭
સકળ શક્તિનો જે ભૂપ,	ભણું તેજ	ભાવે;	
જે છે એક ને અનુપ,	ભણું તેજ	ભાવે.	૮
જે છે અકળ ને અરૂપ,	ભણું તેજ	ભાવે;	
જ્યાં મનવાણી હોય ચૂપ,	ભણું તેજ	ભાવે.	૯
જેને નવદ્વં કહે શુંજ !	ભણું તેજ	ભાવે;	
તે તો તુંજ, તુંજ, તુંજ,	ભણું તેજ	ભાવે.	૧૦

ચોમાસું

ગરબી (ત્રિતાલી ચાહકા)

- પેલો વાદળાઓએ ઘૂમાઘૂમી માંડીરે !
હવે આવશે ચોમાસું શું ? ઓ માંડીરે. ૧
- હાં હા ! હજી નહિ શું આવે ? ધામ કેવોરે !
કેરી બાફમાંજ ધાલો હોય એવોરે ! ૨
- નથી હાલતું ઝાડોતું એક પાનઃ રે;
ફર્યો પવન જઈ ઠર્યો હવે ઇશાન રે. ૩
- નહિ શ્વાસ રે લેવાય, જીવ રૂધાચે રે;
પાંખ પાંખોઓ વિખેરો ધૂળે નાલે રે. ૪
- ભુંડી અંગે આ અળાપએ કરડી ખાયરે !
પડે સાંજ ત્યારે કાંઈક સુખ થાયરે. ૫
- અધવાર્યો અપાડ, ઉંચું જોઈએરે !
હવે મેહુતે તો મે'ર કરી જોઈએરે ! ૬
- ખોદી ખેડીને ખેડુત ચાસ પાડીરે;
હબા ખેતર જુએ વાટ દા'ડીરે. ૭
- ખેડા ઠામ ઠરો પ્રવાસો ખસાસીરે;
વળો વેપારો, અધિકારીઓ, સંન્યાસીરે. ૮
- ખેડી મોસમ, પડ્યાં બંધ બધાં વા'ણોરે;
નદી નાળે નીર ન, જાય હરણુ પ્રાણોરે. ૯
- લુપ્તી ભૂખો ને સુકી અડંગ ભોંયરે;
“પય પય” પોકારે છે, જોડે પપૈયા રે. ૧૦

પ્રાણી મત્રનો આધાર મેધરાજ રે;	
આવો, આવો, મહારાજ રાખો માઝા રે !	૧૧
ધાતાં ધાનાં કાળાં કાળાં વાદળ આવેરે;	
ગગન ઘેરને અંધારકોટ બનાવે રે.	૧૨
થાય ચમક ચમક વીજના ચમકારા રે;	
કડક કડક કડક કડકડયાં નગારાં રે.	૧૩
છૂટયો પવન આવ્યું લહેરું હાથ ! સારું રે !	
ક્યાંહી વરસ્યો એ નિશ્ચે હું તો ધારું રે.	૧૪
પડ્યો ! એ પડ્યો ! પડ્યોજ મુસળધાર રે !	
નવસ સુગંધ હી, શાંતિ થઇ સંસારે રે !	૧૫

જનાવરની જાન

(છયોકા) ઘોળ

જન જનાવરની મળી ॥ મેઢાડંબર ગાજે;	
બકરીમાછનો એટડો ॥ પરજે છે આજે.	૧
ઢોલ, નગારાં, ભેર ને ॥ સૂર સગણાઇ તીજ્યાં;	
સો સાંખેલા શોભીના ॥ એટાએટી ઘેટીનાં.	૨
ઠીક મળી હડ લોકની ॥ જરા ઠામ ન ઠાસે;	
દોડે વરનો બાપ ત્યાં ॥ દડાડ દાઢીવાળો.	૩
સાજનનું શું પૂજવું ॥ બકરે કરીં જોરો;	
ભેગાં કર્યાં છે ભાવયાં ॥ મોટાં મોટાં ઢોરો.	૪
રાના માના અખત્રા ॥ રાખી શીંગડાં સીધાં;	
આગળ માર્ગ મુકારના ॥ પદ *પોલીસ લીધાં.	૫

*મળે પોલીસનું કામ કરતા હોય, તેમ તથા માર્ગ મુકાવતા બધે છે.

- સાજને શ્રેષ્ઠ જાટડા ॥ હોડે ઉચી ઓડે;
એનાં અરાડે વાંકડાં ॥ કામદારોની ગોડે. ૬
- હારમાં એક બે હાર્થી છે ॥ મોટા દાંતજવાળા;
નીચું ન્યાળોને ડાલતા ॥ હોડે શેઠ સૂઢાળા. ૭
- હાર્થી ઘેડા તો છે ધણા ॥ હાર રોકતા પાડા;
કાળા દહંગા ને થયા ॥ ખડ ખાઈ જડ જડા. ૮
- આંખ ફાટી છાતી નીસરી ॥ કરતા ખૂમ ખુંખારા;
હોડે ઉછળતા ઘેડલા ॥ સાજન થઈ સાગ. ૯
- ટકુઓ ટગમચુ ચાલતાં ॥ પૂડે ગરીબ ગઘેડા;
હાજી હાજી ઠરી હોડતા ॥ *ડીકાં વિના અતેડા ૧૦
- હારોહાર હજરો આ ॥ માંહે માંહે લપાતા;
કોણુ આવે કામળ ઓઢીને ॥ એતો ગાડર માતા. ૧૧
- પીતરાઇઓ વહેવાઈના ॥ એને અકલ ન કાડી;
આડા અવળા એકેકની ॥ પૂડે જય જો દોડી. ૧૨
- બકરા તો વરના બાપ છે ॥ હોય એનું શું કંખું !
શું સાગર શીંગડાં તણો ॥ હું તે આજે આ દેખું ! ૧૩
- વરનો તે ઘોડો આવીયો ॥ વાજે વાજાં વિલાતી;
બેર ભૂંગળ ને અંજરી ॥ બેથું ભગતી જતી. ૧૪
- વરરાજ બે માસનું ॥ બાળ બે બે કરતું;
ઝડપાયું ઝપ એળોનાં ॥ મન માડોતું દરતું. ૧૫
- મંગળ બકરી બાઈ તો ॥ ગાય હરખી હરખી;
જોડે જાંદરણી ધણી ॥ કોડે જોવાજ સરખી. ૧૬

બકરીબાઇ એ નાતની ॥ ને બીજી ધણીઓ;
આણી આડોશ પડોશણો ॥ બાપડી બેનપણીઓ. ૧૭

ભેંસ, ભુંડણ, ને ઊંટડી ॥ ઘેટી, ઘોડી, ગધેડી;
ગાય, બિલાડી, ઉંદરડી ને ॥ એક કુતરીએ તેડી. ૧૮

વાંદરીઓ નથી વીસર્યા ॥ દસ વીસ આ ફૂદે;
સાથે સામટાં ગાધ સૌ ॥ સાને સૂરને છૂંદે. ૧૯

કોઇ બેંબે કોઇભેભેં કરે ॥ કોઇ ભૂંકતી ભુંડું.
કોઇ ચુંચું મ્યાઉંમ્યાઉં કરે ॥ વેર વાળે કો ફૂડું. ૨૦

હૂંક હૂંક કરતી વાંદરી ॥ જોજો! નાચે છે કેવી!
ધનધનબકરી! ન કોઇની ॥ જન તારા તે જોવી! ૨૧

ચારપગાંની જન આ ॥ જોડી બેપગાં સાર;
સમજોતો સારનવસબહુ ॥ નહિનો હસવું તો વાર! ૨૨

મળવાનો વચ્ચે જાય છે,

ગરબી (સપ્ત ચોકા)

જાય છે, જાય છે, જાય છે, રે, } ટેક.
આ વખત બણવાનો વહી જાય છે.
ચાય છે, ચાય છે, ચાય છે રે,
બહુ પછી પસ્તાવો ચાય છે.

બાળપણુ બણવાનો અવસર,
જીવના જીવતર માંછ છે રે. આ વખત૦

ખેડુત જો ચોમાસું ન ખેડે,
આખું વરસ પસ્તાય છે રે. આ વખત૦

- બાળપણું વીત્યું કે બણ્યાનો,
કાળ વીત્યોજ ગણાય છે રે. આ વખત૦
- ગિરફતારી પછી દુન્યાની,
તેમાં તે શું બણાય છે રે. આ વખત૦
- કદી વખત મર્યાને કાઢે પણ,
કુમળીજ ડાળ વળાય છે રે. આ વખત૦
- પાડો કોઈએ ચડે ન કાના,
ટકુ ટકુ વાંચ્યો ગભરાય છે રે. આ વખત૦
- બણ્યા વિના નરનાર નિંદાને,
દુઃખદારિદ્રે રિખાય છે રે. આ વખત૦
- હાલ રમત રૂડી હાગે છે પણ,
કેડે કુડી દેખાય છે રે. આ વખત૦
- રમવું ખરું ને બણવુંએ ખરું,
એજ ડહાપણ કહેવાય છે રે. આ વખત૦
- બણ્યા વિના તો સિદ્ધિ ન ભવમાં,
બણેજ સુખ પમાય છે રે. આ વખત૦
- વિદ્યા વણ માણસ પણ સરખું,
કહેવત સાચી સદાય છે રે. આ વખત૦
- જન ને જનાવર જનમ સમે તો,
સમજમાં સરખા દેખાય છે રે. આ વખત૦
- પણ જન તો પંડિત બને છે,
જો જુગતું શીખવાય છે રે. આ વખત૦

વાર વાર વા'ને શીખવેથીજ,
 બાળકથી બોનાય છે રે. આ વખત૦
 રાખો રણે તો રહેજ મુંગું,
 સમજનું મૂળ દિશાય છે રે. આ વખત૦
 લો સર્વે શિક્ષા, શિક્ષણથીજ,
 માણસ મોટું મનાય છે રે. આ વખત૦
 નવલ કહે જે અભણ રહે તે,
 પશુવડ પામરા ચા'ય છે રે. આ વખત૦

ગાયના ગુણ

ગરબી (ઓચોકા)

લાગે મને, ગાય તું ધણી વ'લી;
 ઓ ગૌરી ગરીમ, ને ગુણગાળી ! લાગે૦ ૧
 તારું રૂપ મને રુકું લાગે,
 મુખ જોતાં ભૂખ બધી ભાગે. લાગે૦ ૨
 ધોળું અંગ ને શીંગડીઓ કાળી,
 આંખ રાંકડી, કાળી, હેનાળી. લાગે૦ ૩
 તારે કઠે ધંટડી ધણુચણુતી,
 ચારે ચરણે ઝાંઝરી ઝણુઝણુતી. લાગે૦ ૪
 ગેવાળેથી પાછી તું વળતી,
 ત્યારે બાં, બાં, બાં, બારે બણુતી. લાગે૦ ૫
 આપે ઉચ્છેદા વાછડું થનથનતાં,
 પેસે પોળમાં પ્રેમે તું તે સજીતાં. લાગે૦ ૬

હોડે હરખે, ઉછળતી તું ઘેલી; તોએ કોને મૂકે ન તું ઠેલી.	લાગે૦ ૭
વાટે એકાં બાળ બચાવી લે; એવી ડાહી દયાળુ તું દીને.	લાગે૦ ૮
મારનાર ઉપર પથુ તું ભારે; નથી કરતી રીસ અતિશય ક્યારે.	લાગે૦ ૯
તેં તે! ધર્મનો મર્મજ, પરમ લલો; ગૂઠ જગરીઅપણુનો ગુણુ મલો!	લાગે૦ ૧૦
તું તો રાજ, પરોપકારે રાજ; તારો જશ જગમાં છે રલો ગાજ.	લાગે૦ ૧૧
તું ઘોળી, ને ઘોળું દૂધ તારું; ગુણુકારી, સ્વાદભર્યું સારું.	લાગે૦ ૧૨
દહો દૂધ, ધી, માખણ, ને છાશ; જેમાં સર્વ સ્વાદ તણા વાસ.	લાગે૦ ૧૩
એ પાંચે, અમૃત પૃથ્વી પર જે; તે અમ અર્થે, તું તો સરજે.	લાગે૦ ૧૪
બર્ફી, ને પેંડા, ને માવો; બાસુદી શિખંડનો બડો લાવો.	લાગે૦ ૧૫
તે તો તારી પ્રસાદી, એ સુખદાના! ગાય માતા, તું સાચીજ છે માતા.	લાગે૦ ૧૬
તારા પ્રેમનો પાડ, હું કેમ વાળું ? આવ, આવ, હું હેતે પંપાળું !	લાગે૦ ૧૭

* ગરીબાઈ—રાંકપણું—ધર્મની મુખ્ય મતલબ છે, ને તે તેં બરાબર પકડી રાખી છે.

*તારી શીંગડી, સુંદર સિંદુરે;
રંગી સોને, શણગારે હુંરે. લાગે૦ ૧૮

કરં ચાંદલો, ને ચોખા ચોડું;
પૂલહાર પહેરાવી, નિરખું મોડું। લાગે૦ ૧૯

તારં ઝગમગતુ જ્યેતિજ સરખું
મુખ ભાળી, હરખું ને નિરખું. લાગે૦ ૨૦

ધન ! ધન ! ધેનુ ! રૂપ ગુણધામ;
ગુણ ગાયના, ગાય નવલરામ. લાગે૦ ૨૧

ચોમાસાના ચાર માસ

ગરબી (ત્રિતાલી, અષ્ટ ચોકા.)

ચોમાસાના ચાર માસછે સારારે;
લીલી સાડી સુંદર સજે ધારા. ચોમાસાના૦

ધોરી માસ અપાડ તે કહાવે રે,
વરસાદને દોરી લાવે રે,
જેકે પહેલાં કંછક તપાવે. ચોમાસાના૦

કડકડીને પડે મેઘરાય રે,
પડે પાણી, ને નેવે ન માય રે;
ધો, ધો, ધોધ બધે સંભળાય ! ચોમાસાના૦

*આ બે કડીમાં કહ્યા પ્રમાણે ધનતેરસને દહાડે ગાયને લોકે।
ગુજરાતના કેટલાએક ભાગમાં શણગારે છે. ૧ પૃથ્વી.

નદી નાળાં તળાવ બરાય રે, જળ જળ પળમાં થઇ જાય રે; ડુબ્યું જળે જગત જળમાંય !	ચોમાસાનાં
હોય વન ધરી સજીવન રે, નાચે ગિરિ પર મોર થનથન રે; ઠરે કળા ને હોય મગન.	ચોમાસાનાં
આવણુ માસે સરવડાં હોય રે, ગામ બહાર મેળે સૌ કાય રે; જમ લીલું લીલું બધે જોય.	ચોમાસાનાં
માથે મેઘનો માંડવો આવ્યો રે, નીચે લીસો ગલીઓ બિછાવ્યો રે; વચ્ચે મનહર મછા જળકાવ્યો.	ચોમાસાનાં
જીવ જંતુઓ નીપજે ઝાઝા રે, જ્યાં જોઈએ ત્યાં છોડ છે તાજ રે; શાકભાજીને આવણુ રાજ.	ચોમાસાનાં
ભાદરવે તે બડકી ઊઠ્યો રે, “બાકી સાકીનું લો, હું ત્રુક્યો રે; કદી કહેશે ન કે હું રૂક્યો.”	ચોમાસાનાં
એમ કહીને કડાકડી માંડી રે, રહ્યા વાધ ને સિંહ બરાડી રે; વીજ ઝમ્મકી ગગનને ફાડી.	ચોમાસાનાં
દીસે સરજ ન, થઈ રહી હેલી રે; આણ્યો દરોંઓ ઉલેચીજ, હેલીરે! તોડી તેડ, ને નદીઓ રેલી.	ચોમાસાનાં

આસો માસે ફળી જનઆશા રે,
પાક્યાં ધાન્ય ધરતીપર ખાસારે;
રહે ખેડુતો ખેતરે વાસા. ચોમાસાનાં

ઊડે પંખી લાખો હરખાતાં રે,
ગાય ભેંસ બળદ ચરે માતાં રે;
હવે આબ રૂપેરી જો, જોતાં. ચોમાસાનાં

ખીલ્યાં કમળે તળાવો છાયાં રે,
આ ખે સારસને શી માયા રે !
જો જો ચંદ્ર, ચક્રોર તો ધાયા. ચોમાસાનાં

શરદ્ચંદ્ર પુનમ બલિહારી રે !
ગીત ગાય નવલ નરનારી રે !
હવે દીવાળીની તૈયારી ! ચોમાસાનાં

પાંચમું ધોરણ મળનારીને સાર

માતૃસ્તવન

ધોલ (ચોથોકા.)

જ્યારે હું હતું પશુ અજ્ઞાન રે,
નહોતું ખાન કે પાનનું ભાનરે;
ત્યારે કાણ મારી સંભાળ,
કરતું ધરી વાલ ? તે તો તુંજ માવડી !

કાણ ઊંધતું હેતે ઉઠાડીને,
કાણ અંગનું હોર ધવડાવીને;

થતું હુથી અધિક પ્રસન,
પોતાને મન ?

તે તો તુંજ માવડી !

માથું મારી ઉછાળી હું લાતરે,
ધાતું તેમ તેમ થઈ રળિઆતરે;
કોણ મીઠાં લેતું મુખ,
પામી મહામુખ ?

તે તો તુંજ માવડી !

મને કોણ ઉડાડી બેસાડતું ?
મને કોણ રિઝાવી રમાડતું ?
કોણ ગાતું ઉંઘાડવા ગીત,
પ્રજ્ઞલિન ચિત્ત ?

તે તો તુંજ માવડી !

જરા માથું દુઃખે કદી માહરં,
કોણ ચોંકી થતું દેખી પહાવરં ?
કરી* કરીને કડવા કવાથ,
પીતું ખુશી સાથ ?

તે તો તુંજ માવડી !

કોણ શીખવતું બોક્ષતાં ચાલતાં,
કોણ કહેતું મનોહર વારતા ?
દીદા દા'ડી અસંખ્યજ દોષ,
તોએ ન કર્યો રોષ.

તે તો તુંજ માવડી !

તારા પ્રેમના પાર પમાય ના,
તારાં કર્યા તે-કોએ કરાય ના;
અરે તે મળમૂત્ર અથાગ,
વહ્યાં લહ્યાં ભાગ્ય !

ધન ! ધન ! મારી માવડી !

તારો પાડ શું વાળું વળાય ના;
મૂકી માથું બોળામાં હું માયના;

બોલું નવલ ગગળો થઈ વાણુ

“તારું છે કલ્યાણુ !”

જય ! જય ! મારી માવડી !

ગુજરાતની મુસાફરી

ગરબી (અઠસસે ઓકો, રૂપક તાલ.)

દક્ષિણમાં છે દમણગંગા ॥ ત્યાંથી નીકળીએ પ્રવાસરે;
અમત્રસાડ, વલસાડ, નવસારી ॥ લેજો ફણસ અન્નાસ,
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧

આ શેભે કદળીવન શીતળ ॥ શી ખહેકે લીંબુવાઇ રે;
આંખા ઇલાના* અમૃત સરખા ॥ હરખી કહે દેશાઈ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨

સુરત શેરનું સુંદર દરશન ॥ સુંદર રસ્તા સારારે;
સુંદર, નાણુક, લોક વિચક્ષણુ ॥ શોખી સફાઈ કરનારા.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩

ઓ ! આવી ખરશીની દુકાનો ॥ ઉભા રહો રઠ લાગેરે !
પાપડી પણુ આપણુ આ ટાણે ॥ પાખ્યા પૂરણુ ભાગ્યે !
રમીએ ગુજરાતે રે. ૪

જરૂર નાતમાં જમવા જઇએ ॥ જમણુ આવાં નથી નિરખ્યારે!
ચિનાઇ સાડી ચપડા ચમકે ॥ સર્વ લખેશ્રીજ સરખાં.
રમીએ ગુજરાતે રે ૫

*એ પાસના — એ મુલકમાં અહીં ને બદલે ઈફા કહે છે.

મેળા, ખેળા, ને વરઘોડા ॥ નાય ને રંગ કામ કામરે;
હસતાં રમતાં દીસે સદા સૌ ॥ કરતાં હશે શું કામ ?
રમીએ ગુજરાતે રે. ૬

આગળ આ હતું હિંદુસ્તાનમાં ॥ સૌથી બંદર મોટું રે;
નામીયું દુનિયામાં તે કેમ ॥ છેક થયું હશે ખોટું ?
રમીએ ગુજરાતે રે. ૭

તાર્પી નાહી, લઈ લાહે ગળ ॥ કીનખાત કિનારી ચલોરે;
નરખદનો નિરખી નર પૂમ ॥ નરનાં નરપણુ^૧ બાજો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૮

બચ્ચની ટેકરી બહુ બાંકી ॥ ટીંચાં ચઢજો તપાસીરે;
ટેડી પાઘડી કકડતાં કપડાં ॥ રમાલ તો ફરમાસી,
રમીએ ગુજરાતે રે. ૯

ભાંગ્યું ભાંગ્યું પણુ એ છે બચ્ચજ ॥ ભૃગુનો આશ્રમ કહાવે રે;
શે'ર જીનું ગુજરાને, આજે પણુ ॥ ૩ બહુ રેલ^૨ ચડાવે.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૦

ત્યાંથી કપ્પીરવડ જોવા જાજો ॥ જગમાં જે છે નવાઈ રે;
જોઈ ડબોઈ પાછા વળજો ॥ માળમાં^૩ માલ ન કાંઈ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૧

મેલ્યું બચ્ચ કે આલ્યું કા'નમ ॥ કાળી ધરતી રસાળી રે;
જ્યાં ચોમાસે જાય કળી પગ ॥ કણુખી કન્યા દે ગાળી.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૨

મિઆંગામ ઈંટોલું આવે ॥ આવે ઝાડનાં જૂંડરે;
ઝાડે ચારે તળ ચરોતરનું ॥ ગોંદર આ છે પ્રચંડ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૩

વડોદરે નિર્ભાન્ત ઉતરજો ॥ નથી મલ્હારરાવ ઘેસો રે;
દાણુનું દુઃખ તો છે હજી કાયમ ॥ ગાંઠડી હડે મેસો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૪

લક્ષ્મીવિલાસ ને મોતીઆગ ને ॥ નજરઆગનેા મીનારો રે;
જો જો સવારી સાઠમારી ને ॥ તૃપ નવીન પ્રમાણો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૫

પાન ને પર્વળ લમ્પ પરવરીએ ॥ શો ઉચો પૂલ મહીનો રે;
“આવી મહો ને ચિંતા થઈ” ॥ એ ઉખાણો હતો અહીંનો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૬

આપેજણાય છે આબું ચરોતર ॥ બોલી ને બુદ્ધિ ન્યાં જાડીરે;
જાડી પણ ગાઠી કસવાળી ॥ ધંધેકોસરે^૧ હદ વાળી.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૭

હોય જવું વડતાલ કે ડાકોર ॥ તો વચમાંથી વિચરજોરે;
કપડવંજે કાચ ને સાચુ ॥ જોઈ સુધારો કરજો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૮

આવી આનંદે પાછા આણુંદે ॥ કે નડિઆદે મળજો રે;
મહમદશાહનું શેર જોઈને ॥ અમદાવાદે વળજો.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૧૯

અમદાવાદે આદે હતી બહુ ॥ ગાદી મોટી પાદશાહીરે;
ન્યાં ત્યાં મસીદ ને તોડારતે હજી ॥ યાદ આણું છે બાઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૦

જુમામસીદ શી મોટી ॥ મહમદશાનું સેન સમાયરે;
જુમામસીદ જોનાં તે વખતની ॥ ઝાંખી આજે થાય.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૧

બદની શોભા છે બહુ સારી ॥ ત્રણ દરવાજે કમાન રે;
હડીસીંગને દહેરે આરસ ॥ ઝોપે હીરા સમાન.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૨

શાહઆલમ સરખેજની શોભા ॥ શી રીને વણીયરે !
અસલી ઇમારત હુન્નર આગળ ॥ ઇજનેરી લજવાય.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૩

રાજનગરના જન ઉઘોગી ॥ કોડીલા કસરની સાથેરે;
વિવેકો ને વળી પરગણુ પથુ ॥ તન મન કથુ^૧ ત્રણ વાતે.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૪

રસમાં છે અહીં છપ્પા સામળ ॥ કવિના પૂરણ કામરે;
જેમ સુરતમાં પ્રેમાનંદ ને ॥ વડોદરે દયારામ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૫

ગઢ પાદશાહી ધણા દિવસથી ॥ પથ શાહુર રંગ રાખ્યોરે;
આંધ્રો સાગતણુ તાંતણુ શે'રને ॥ ધંધા ધોકારે દાખ્યો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૬

ધોતીજોટા, પોતાંખર, સાડી ॥ જે જોઈએ તે લેજો રે.
આર બોલાવે બો'તેર આવે ॥ કોક દલાલને કહેજો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૭

આવે દલાલ, ને લાવે લટકતા ॥ વેપારી ટોળેટોળાં રે;
લઠે વઢે, દે ગાળ, ખેંચે સમ ॥ આય કરે કાગારાળ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૮

આર્વો અગાડી ગાયકવાડી ॥ ઘોડા ફરે મહમાતારે;
વડનગર ને વીસનગરે ॥ જાવું પણ નથા જાતા.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૨૯

સરસ્વતીતોર સુંદર સિંધપુર ॥ કપિલ મુનિનું ધામરે;
પાટણ પ્રાચીન રાજધાનીને ॥ અહીંયાથીજ પ્રણામ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૦

કાઠિઆવાડે હાલ નથી ભો ॥ હાલે+ તે બણી જમીએરે;
દેશી રાજનાં દુઃખડાં - દેખી ॥ દિલમાં દુઃખીઆં થઈએ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૧

રેત ગઈ ને પાંણુ આવ્યા ॥ ઝાડનું દેખું ન નામરે;
ખરે સૈ રાષ્ટ્ર તો ખનિજખનનો ॥ ખોલ્યાનો ખરો કામ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૨

પ્રથમ જુનાગઢ ચાલો જોઈએ ॥ નરસિંહ મેંતાનો ચોરારે;
છતું કર્યું ગુજરાત સપૂતે ॥ એનો પાડ ન થોડો.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૩

જામનગર મચ્યું રાગ ને રંગમાં ॥ ભાવનગર બળપણુમારે;
પહેલા વર્ગનું ચોથું ધ્રાંગધ્રુ ॥ પોરબંદર હાલ ગણુમાં.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૪

સુદહ, તીખા, શોખી, શણુ ॥ મતલખી, ખટપટવાળારે;
મીઠા તો મધથી પણુ અદકા ॥ લોક આણીકોર બાળ્યા.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૫

જેવા લાયક રાજ્ય રહ્યાં બહુ ॥ પણ કહોને શું કરીએરે !
રાજપિરાજની રાજધાનિ જ્યાં ॥ રાજકોટે જઈ ઠરીએ.
રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૬

દરેક ખીજાં રાજ બધાં ત્યાં ॥ આવી પ્રસંગે જાશે;
જોઈ રહ્યા, કે વળથું પાછા ॥ પ્રવાસ પુરો થાશે.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૭

રહી ગયું જોવું દીવબંદર ॥ ને ઘોળેઈ ઘોઘુરે;
ખારેઘોડે ખૂટે ન મીઠું ॥ પાણી પશુ જ્યાં મોઘું.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૮

પશ્ચિમે દારિકા, પૂર્વે કાળી ॥ ઉત્તરે અંબા માતરે;
દક્ષિણે કુંતલેશ્વર એ છે ॥ ચારે ચોકો ગુજરાત.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૩૯

ઉના પાણીના કુંડ લસુંદ્રા ॥ ગોધરા, ને ઉનધએ રે;
ગંધક તો ગંધાય છે ખુલ્લો ॥ રામ સુધી શોધ જઇએ ?

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૦

વિમળશાહનાં દેરાં બળેલાં ॥ લાવા રસમાં દટાયાંરે;
જોતાં જાણે જવાળામુખીનું ॥ જોર જે જન છે ડાહ્યા.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૧

રહી છેવાડે હાવણી ડીસા ॥ હવાપાણી જ્યાં સારારે;
પાશ્વર્યપુર ઉપરથી ચમને ॥ આગુજી જોવા ધાર્યા.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૨

વળી વનરપતિ ત્રિધવિધ ઔષધિ ॥ જૈન દેરાં જયધારી રે;
“ અઠે કઠે ” કરનાર મેરાડ ને ॥ મારવાડની અહીં બારી.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૩

પૃથ્વીની અંદર જે બગતો રસ છે તે જવાળામુખી ફાંટે ત્યારે
બહાર ઉભરાઈ આવે છે.

વાદળાં અંગે અડકી હોંડે ॥ ટાઢે જવાય હુંકવાધરે;
પાલોંતાણે, ગીરનાર શેત્રુંજી ॥ ભૂદયા આપણે જવું બાઈ.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૪

રાધનપુર જઈ રણુને ઝાંખવું ॥ કચ્છભૂંજ જ્યાંથી જવાયરે;
માંડવી બંદરથી ઉપડતાં ॥ મુંઝઈ જોટે^૧ અવાય.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૫

મુંઝઈ તો અલખેલી દહાવે ॥ જાણીતી જગમાંલ રે;
વિદ્યા હુનગ, વેપાર ને રાજનું ॥ નૂર નવલ શું ગાય.

રમીએ ગુજરાતે રે. ૪૬

ચૈત્ર માસનું ચિત્ર

ગરબી (ચોષ્ઠકા.)

ચતુર, ચૈત્રને વસંતવર્ગે શીદ બણ્યો જો ?
લોકે ક્યારનો ઉનાળો ગુણુ લેખી ગણ્યો જો ?
પડે તાપજ બપોરે, તોગ્યા તે થકી જો;
રુડી રાત્રિ ને સવાર, સાંજ છે નકી જો. ચતુર૦
રાતે નિર્મળા આકાશે, તારા ઝગઝગે જો;
ચોગમ આંદનીમાં ચંદ ચારુ ચગચગે જો. ચતુર૦
સાંજે વાંણે શીતળ મંદ પવન વાય છે જો;
એથી નિશાળો સવારમાં બરાય છે જો. ચતુર૦
પણુ જંત્ર વેળા ધરતી ધગી જાય છે જો;
છત્રી જોડા વિના ડગલું ના મુકાય છે જો. ચતુર૦

પડે તાપ તપે તાત્રકું માથું ભમે જો;
 દોહી ઉઝળે ને આવે જિંઘ આ સમે જો. ચતુર૦
 જિંધે વાધ નાગ આદિ શોધી છાંયડા જો;
 બેડાં ઝાડ પર, જો ડોલાં ખાય પંખીડાં જો. ચતુર૦
 પેડાં માળાંમાંએ બાળપંખી તરફડે જો;
 નવલ કહે લાગે લૂ, બાળક બહાર રડવડે જો. ચતુર૦

વૈશાખ માસનું ચિત્ર

લૂ લૂ લૂ વૈશાખે શાખે શાખો લાધીઓ જો !
 આ શું પૃથ્વીએ પચાગિન જોગ સાધીયો જો ! લૂ લૂ લૂ૦ ૧
 જાણે ભટ્ટીનીજ પાસ ઉભાં આપણે જો;
 એવા તડકાના ભડકા લાગે બારણે જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૨
 આંખે આવે અંધાર તડકે તાકતાં જો;
 વને વનચરો જળાં ઝાંઝવાનાં ઝાંખતાં જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૩
 ગોંધાઈ ધરમાં બેઠે ન ચેન આ ધડી જો;
 આવે ઝાળ, ને ઝલ્લાઈ જાય ચામડી જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૪
 ગામ બહાર લૂને ઝપાટે ધાસ છોડવા જો;
 ગયા સુકાઈ સીમાડા મસાણુ સગ હવા જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૫
 બોડાં બોડાં બહુજ ઝાડ પણુ દીસે ખરાં જો;
 વાયા વાયરા, ને ખરર ખર્ચી પાતરાં જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૬
 વાંસનાં વન સળગીં ઉઠે આ સમે જો;
 હારુણુ હવ બધુંજ બાળતો ચોગમ ધુમે જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૭
 પશુ પક્ષી વૃક્ષ વદ્ધો પ્રસય થાય છે જો;
 ઉમડ ઉમડ નવલ જંગમો જણાય છે જો. લૂ લૂ લૂ૦ ૮

જેઠ માસનું ચિત્ર

આળ્યો જેઠ ને બ્રહ્મો આલ્યાં બ્રહ્મથી જો !
 પૂટે છે પૂવારા જોને રોમ રોમ જો. આળ્યો જેઠ ૧
 એવાં ઝરણુ ઝાઝાં મળી નદી વહે દીસે જો;
 દીપાં ટપકે ટપ કપાળે, ગાલે, ને ગળે જો. આળ્યો જેઠ ૨
 જળ જેટલું ઝરે છે, તેટલું ખરે જો;
 પાણી પાણી કરી પ્રાણુ પાણું લે અરે જો. આળ્યો જેઠ ૩
 સુકી જમ ને જનાવરો દોડે વન જો;
 હતાં જે સૂતાં સંતાઈ ગુફાને ખુણે જો. આળ્યો જેઠ ૪
 મળે જળ ન, જળ વિના સૌ ખ્હાવરાં થયાં જો;
 નહોં નાળાં ને તળાવ તો સુકાઈ ગયાં જો. આળ્યો જેઠ ૫
 પાણી કુવાનાંએ કમી થઈ જાય છે જો;
 લાંબા દહાડલા આ દોહાડલા કહેવાય છે જો. આળ્યો જેઠ ૬
 ઘણું હોય છે તોફાન દરીઆ પરે જો;
 ચડી વા વટોળે જળથળે જીવન કરે જો. આળ્યો જેઠ ૭
 ધરણીથી ઉઠાવી ધૂળ ગગને લઈ ચડે જો;
 આંધી હોય ને દબાય આદમી ઉંટ દોડે* જો. આળ્યો જેઠ ૮
 વાંણો ડોલી, સઠ તોડી ચકડોળે ચઢી જો;
 ડૂબે દરીઆમાં જોને મરણુભૂમ પડી જો ! આળ્યો જેઠ ૯
 મહાસાગરે જળસ્તંભ થઈ મેઘે મળે જો;
 રણે રણુનારે નવલ થાતા હળહળે જો. આળ્યો જેઠ ૧૦

મક્તિનું પરોઢીકું

રાગ પ્રમાત (ચોઢકા.)

ઢેડી પ્રમાતે સમરીઝે-રાગ.

શાંત શાંત સકળ સ્થળે શાંત ચિત્ત સારું;
શાંતિનો દાતાર સાર, શ્રીપ્રભુ સંભારું. શાંત શાંત૦ ૧
પૂર્ણ અક્ષભક્તિનું પરોઢીકું છે આળે;
પ્રકુલ ઉદક કમલ પલ્લવ પુલક આનંદ રાજે. શાંત શાંત૦ ૨
મોહરાત્રિનો કાળાશ ઝાંખો થયો ભાધ;
પાપરૂપ પોયણી આપે ગધ મિડાધ. શાંત શાંત૦ ૩
શૌનવ, સુગંધિત, મંદ ચિદાનંદ પવને;
જગ્યો જીવ જગાડે જગત, ગંભીર ગૂઢ કવને. શાંત શાંત૦ ૪

[હું ઘોરણ મળનારીઓને સારું.]

પ્રમાતનું વર્ણન

પ્રમાતીકું. (અષ્ટ ચોકા.)

જગો, જગોરે, મારાં ઉજમાળાં બેનો કે
વાંણેલાં ભલાં વાયાંરે ! ટેક.
જગ્યાં જગ્યાંરે, મોર પોપટ મેના કે, વાંણે૦ ૧
ધીમે ધીમે રે, બોલ બોલે રસાળા કે, વાંણે૦
જણે જણેરે, એ જગાડે બાળા કે, વાંણે૦ ૨

ખીન્ન ખીન્નરે ખા'ર પંખી ક્ષોણે કે,	વા'ણે	
જીડે જીડે ને મોંઢું મોંઢુંજ ખોણે કે,	વા'ણે	૩
ચીં ચીં ચીં ચીં રે કરે ચકલી આનંદે કે,	વા'ણે	
રમે રમેરે, ખીસકોલી સ્વચ્છંદે કે,	વા'ણે	૪
ખોણે ખોણેરે, ગાય ભેંસ ગૌશાળે કે,	વા'ણે	
નાચે નાચેરે, નાનાં વાછરે વા'ણે કે,	વા'ણે	૫
ન્નેન્ને ન્નેન્નેરે, ઉચે પંખી આકાશે કે,	વા'ણે	
ચકર ચકરરે, ફરે ધ્રુવડી ઉઘાસે કે,	વા'ણે	૬
ઉચો ઉચોરે, ચડ્યો સૌથી ચડોળ કે,	વા'ણે	
ગાતો ગાતોરે, રસે ઝાકમઝોળ કે,	વા'ણે	૭
ગાએ ગાએરે, ગુણોજન પ્રહનામ કે,	વા'ણે	
હરખે હરખેરે, આપું જગત આમ કે,	વા'ણે	૮
હસી હસીરે, જિહ્વા વૃક્ષ ને વેલા કે,	વા'ણે	
ખીલ્યાં ખીલ્યાંરે, મન કમળ આ વેળા કે,	વા'ણે	૯
જિગે જિગેરે સૂરજ સુખધામ કે,	વા'ણે	
તેનો તેનો આ ઓચ્છવ ઠામ ઠામ કે,	વા'ણે	૧૦
ભાળે વા'ણે એ સૌ ઉગમણી દીશ કે,	વા'ણે	
રાતી રાતી જે સોનેરી અતીશ કે,	વા'ણે	૧૧
ઓ ! આ જગોરે, જગ ઝગમગ્યું સંધુ કે,	વા'ણે	
નળે ઝગકોળીરે કાઢ્યું જ્યોતિને સિંધુ કે,	વા'ણે	૧૨
દીપી દીપીરે, જિહ્વા આગમગીયા કે,	વા'ણે	
ઝગક્યા ઝગક્યારે, લીલા ધાસે ગલીયા કે,	વા'ણે	૧૩
જયજયજયજયરે, ભણી ઋષિઓ ઉભેલા કે,	વા'ણે	
હુને હુતેરે, ધરે ધ્યાન આ વેળા કે,	વા'ણે	૧૪

ધ્યાને ધ્યાનેરે, પરિશ્રદ્ધાને પ્યારે કે,	વા'ણે૦	
માગે માગેરે, સદ્બુદ્ધિજ પ્યારે કે,	વા'ણે૦	૧૫
સાચે સાચેરે સમે ભક્તિનો આ છે કે,	વા'ણે૦	
સહેજ સહેજરે, સંધ્યા વંદન સાચે કે,	વા'ણે૦	૧૬
આ છે આ છે રે, સુખધામ કાળ કે,	વા'ણે૦	
જે કાંઈ જાગેરે તેનાં ભાગ્ય વિશાળ કે,	વા'ણે૦	૧૭
આવે આવેરે, મંદ શીતળ પવન કે,	વા'ણે૦	
બે કે બે'કરે, શી સુગંધી આ વન કે,	વા'ણે૦	૧૮
તાળં તાળંરે, થાય તન ને મન કે,	વા'ણે૦	
વાધે વાધેરે, વય વિદ્યા ને ધન કે,	વા'ણે૦	૧૯

इतिहासनी आरसी

गरबी (छथोका.)

ઇતિહાસની આરસી સાહી ॥ મેં જોયું માંહી.	
થીર થાવર દીઠું ન કાંઈ ॥ ફરતી છે છાંઈ !	૧
આ મુલક બધામાં આજ ॥ ક્યાંના ક્યાં રહેતા;	
ઘોઝેજ કરે છે રાજ ॥ જગમાં જશ લેતા.	૨
પણ એસીજ વર્ષ પછાત ॥ જો જોઈએ એ જાંખી;	
હોંસે દક્ષણાઓ ગુજરાત ॥ ધૂમતા ડર દાખી.	૩
શે પેશવાઇનો દોર ॥ પુનેથી સંચરતા;	
બહુ ચકરા ભક્તમ જોર ॥ “છકડે યા” કરતા.	૪
માંજા રાજે અધર્મ અપાર ॥ ધર્મનું કહાવે જો;	
કરી આર દિવસ ચમકાર ॥ શૂન્ય થયું સહેજો.	૫

- પેશવાઈ પહેલાં મુગલાઈ ॥ આલતી ચોપાસે;
અહીં સ્થાપી અકબરશાહી ॥ બાંધી નીતિપાસે. ૬
- નહિ જીલમ, ન ઝાઝું દાણુ ॥ નહિ પક્ષાપક્ષી;
દીધું દેશીને માન સમાન ॥ દેશઃછગીરી બક્ષી. ૭
- ટકી બસેં વરસ મુગલાઈ ॥ તે આને ચોગે;
બ્યારે રાજનીતિ બદલાઈ ॥ પડી મરવા રોગે. ૮
- આ બસેં વરસ પણુ બાદ ॥ કરી જો પછવાડે;
પાદશાહી અમદાવાદ ॥ સ્વતંત્રપણે લાડે. ૯
- “કુત્તે પર આયા સસ્સા-બસાયા શે'ર શાહને;”
આ આશા બીજને અસા-વળે ગમ્યું તેજને. ૧૦
- થયો મહમદ બેગડો એક ॥ છોક મહા મોટો;
બાંધ્યા મસૌદ મિનારા અનેક ॥ શે'ર, સણુંગ કોટો. ૧૧
- હતો જખરદસ્ત મહા શૂર ॥ મહા મોટો જંગી;
ચડી વાંછે લડી ચકચુર ॥ કર્યા બહુ ફિરંગી. ૧૨
- પણુ આરસેં બાર અગાઉ ॥ હવું એ કયાં શે'રજ;
હવે પાટણુપુરને ગાઉ ॥ થયો અકરા કેરજ. ૧૩
- સન તેરસેં પુરાં માંછ ॥ થયા હિંદુ પુરા;
પડ્યું પાટણુ વરત્યો ત્રાણ ॥ ધિક! નાગર નયુરા! ૧૪
- પેદા મુલકમાં મુસલમાન ॥ “મારું મારું” કરતા;
લૂટે જૂટે વગાળે, લે જન ॥ વહુ દોંકરી હરતા. ૧૫
- લજ્યા પજ્યા હજારો શૂર ॥ “ભલે મારીએ મરીએ;”
વહું લોહી; જમ જળપૂર ॥ દુખ્યો દેશ તે દરીએ! ૧૬

એ દિવસ પડી જે પોક ॥ હજી ગમને માજે ।
 એ દિવસ દેશીઓ શોક ॥ કરોને મળી આજે । ૧૭
 એ દિવસ થકી પરતંત્ર ॥ થયા, લાગી ખાંપણ રે ।
 એ આગે હતા સ્વતંત્ર ॥ હિંદુ સૌ આપણ રે । ૧૮
 વધ્યો શોક થંભ્યું મુજ ગાન ॥ જ્ઞાન આ એકજ રે;
 વિના ધર્મ નવલ, આ સ્થાન ॥ ચલિત સૌ છેકજરે । ૧૯

વસંતવર્ણન

હોરી.

પચરંગી પટકલ ધારી,
 દીપે કુદરત આ રતે ન્યારી,

કુમળાં ચળકતાં વૃક્ષે સજ્યાં ॥ નવ પદ્મવ જુનાં ઉતારી,
 આંખે મોર અથાગજ જૂકે ॥ જાણે કલગીઓ સારી;
 વસંતની આવો સવારી । દીપે૦ ૧

વીંટી વળી વેલી સૌ સૌને ॥ વૃક્ષે હસ્ત પ્રસારી,
 ફૂલનાં જુમખે જુમખાં જે પર ॥ રંગબેરંગી અપારી ।
 જૂને ઝાડી ફૂલ ભરી ભારી । દીપે૦ ૩

ફૂલભરી ડાળો ડાબે, ખરે ફૂલ ॥ પથશાહ ફૂલની પથારી,
 ભ્રમર હજારો ગુંજર કરતાં ॥ સુગંધી લેતાં ગયા હારી ।
 અધું રહ્યું અહોક જ્યાં મારી । દીપે૦ ૩

ફૂલભરી ડાળો ડાબે હિંડોળે ॥ બેઠાં પોપટ મેના પ્યારી,
 ને નવરંગી અવર બહુ પંખી ॥ મધુર કરે રવ તારી;
 કાચમની છે બલિહારી । દીપે૦ ૪

કોયલો ફેફ ફેફ ફેફ ફેફ કરી રહે ॥ પંચમ સૂર અનુરાગી,
ધટ ધટમાં પડધા પડે ને ॥ કુંજ દીપી રહ્યો સારી;
મનોહર કામજુગારી ! દીપે૦ ૫

દ્રાક્ષને માંડવે લાખો દરાખો ॥ લીલી લોચનઠારી !
કુમળા બપોરના તાપે તરસ્યાના હાથ લોભાવનારી;
કંડે ઠંડક કરનારી ! દીપે૦ ૬

ગિચા ગુલાબ, ને આવી ગુલાબી ॥ ટાઢની તો હવે વારી !
વાપે સવારમાં મંદ સુગંધિત ॥ શીતળ સમીર સુખઠારી;
અંગે ઉમંગ વધારી ! દીપે૦ ૭

રંગ્યાં ઉમંગ્યાં પશુ, પંખી નર ॥ નાર કુમાર, કુમારી,
સર્વે સખોડે મે, જમે કોડે, ॥ સર્વ કરે મઝાદારી;
મુખે મીઠી હોતી ઉચારી ! દીપે૦ ૮

હોરીના સૂર ધૂમી રહ્યા યોગમ ॥ યોગમ લગન છે જારી,
લગનસરા તો વસંતેજ સોહે ॥ વસંત છે લગન આચારી !
જેણે રચી અજબ તૈયારી ! દીપે૦ ૯

એ રીતે આ રતે પાંચે ઇંદ્રિયો ॥ ને હૃદય રીઝ્યાં સંસારી,
હોળીરમણુ, આ હરખમરણુની ॥ રીત સ્વાભાવિક ધારી;
ગણો ચાલ ગંદી નઠારી ! દીપે૦ ૧૦

સંત રતવે ભગવંત વસંતે ॥ ઉચ્ચ સ્વરે લલકારી,
જેણે જગનમાં યોગમ ફરતી ॥ આવી અનુપ ઉપકારી;
લલિત લીલા વિસ્તારી ! દીપે૦ ૧૧

જય ! જય ! જય ! સચરાચર સુંદર ॥ જય ચિદ્રૂપ બયહારી,
જય ! જય ! એક અકળ, અહાંડ ॥ અખંડ અખિલ વિહારી;
નવલ તનમનના ધરી. દીપે૦ ૧૨

ગુણનું કજોડું-વહેમી સ્ત્રીનું વર્ણન

ગરબી (સમઘડકો)

- કેવું આ કળેડું તે કહેવાય, દેશી કહેને તમે, કેવું આં ટેક
પુરુષ તો બણ્યો ને ગણ્યો છે ઘણો ગુમાની આ;
સ્ત્રીથી ના સ્વભાષા શુદ્ધ બોલાય. દેશી૦ ૧
- ભાઇ તો ભૂગોળ ને ખગોળમાં ધૂમે છે;
આઇનું તો ચિત્ત ચુત્તામાંથી. દેશી૦ ૨
- પુરુષ આ પ્રવીણ પુરો પુસ્તકો રચે છે;
પેલીથી ન પત્રએ વંચાય. દેશી૦ ૩
- ભાઇ તો સ્વદેશને સુધારવા મથે છે;
આઇ કહે ' હું જોઉં શો રોને થાય. ' દેશી૦ ૪
- પુરુષ ધૂર્ત ઢોંગીનાજ ઘાટમાં ફરે છે;
તે તો ઘેર પેલીથી પૂંજય. દેશી૦ ૫
- ભાઇ તો સભામાં જઇ સુભાષણો આપે;
આઇ જઇ રાજવીઓ ગાય. દેશી૦ ૬
- પુરુષ તો પધારે સુધારાની મંડળીમાં;
પેલી પાર્શ્વે મંડળીમાં જાય. દેશી૦ ૭
- ભાઇ તો નસીબનો નકાર કરે મૂળથી;
આઇ તો ગરોડા પૂઠે ધાય. દેશી૦ ૮
- પુરુષ તો પવિત્ર પરમ ધર્મને પૂજે છે;
ગોવાળની ગલીઓ પેલી ચાલે. દેશી૦ ૯
- ભાઈડો ન ભૂલથીએ ભુંડું કદી ભાખે;
ભુંડણી વિવાહે વિષા ખાય. દેશી૦ ૧૦

- દેશીઓ, ન દોષ દેશો, જો કદી એ બાપડો;
હારી કરે એ પીડા વિદાય. દેશી૦ ૧૧
- છેકજ જ્યાં આવી રીતભાત મતિ જુદી છે;
પ્રોત તે શી રીતરે બંધાય. દેશી૦ ૧૨
- વાત શું કરે ને અરે ચીન તે શું એ કરે ?
એક એકને ન જ્યાં સુધાય. દેશી૦ ૧૩
- ચાલતા વહેવારની તો વાતજ તજવી;
એણેજ રણુસ્તંભ રે રોપાય. દેશી૦ ૧૪
- વિધાના વિનોદકેરી વાત કદી કહાડે;
બીલું બીલું પેલીં જોય ત્યાંજ. દેશી૦ ૧૫
- વર્તમાનની વાત એને નહિ ગોઠે;
એની તો જુદીજ છે દુનિયાય. દેશી૦ ૧૬
- એને ઝાડઝપટની, કે કામણુ ટુમણુનીજ વાત;
કે ફૂટવા જવાની રે સદાય. દેશી૦ ૧૭
- એ તો જાણે ખાવુંપીવું પહેરવું ને ઝોઢવું;
કે નજર ઉતારના ઉપાય. દેશી૦ ૧૮
- ઝાઝું શું કહેવુંરે થોડું લખે ધણું માનજો;
અમણુ બહેમી મુરખની એ રાય. દેશી૦ ૧૯
- વયનું રે કળેડું કદી હોય, હાય હાય થઇ;
ભુંડું ભુંડું ભુંડું બહુ ભણાય. દેશી૦ ૨૦
- રૂપનું કળેડું પણ વિરપરે મનાય છે;
ગુણનું કળેડું ના ગણાય ? દેશી૦ ૨૧
- કેમરે લગાર કંઈ વિચાર કરો, નાર નહિ કે;
નરથી આ કળેડું કેમ વેઠાય ? દેશી૦ ૨૨

ગુણોનું કળેડું સર્વથી સંસારમાં;

લાલ જોની ના કદી હોલાય.

દેશી૦ ૨૩

લાલ એ લાગી રહી છે ઠામઠામ નવલરામ;

આંખ જો ઉઘાડો તો દેખાય.

દેશી૦ ૨૪

બાલલગ્નનાં તમામ નુકશાનનો ઉપસહાર

ગરબી (સમે ચોકા.)

હારે નામ બાલલગ્નનું તો બાળો !

બાળો કે ખાડામાં ધાલોરે ! નામ બાળ૦

} ૨૬૦

બાલલગ્નનું નામજ સૂણુનાં, આવે મને કંટાળોરે; નામ૦
 બાલલગ્નનું દુઃખ દેખીને, દેશ થઇ ગયો કાળોરે; નામ૦
 બાળ ખિચારું શું સમજે એમાં ? ઠાઠ શો માંડયો ઠાલોરે; નામ૦
 દૈવ ઉપર શીદ દોષ મૂકો છો ? પ્રકૃતિ વિરુદ્ધ ચાલોરે; નામ૦
 બાલલગ્નની ભુંડી રહી, આંખ ઉઘાડી બાળોરે; નામ૦
 ભુંડી રંડાએ સુકવી નાંખ્યો, સુંદર દેશ રસાળોરે; નામ૦
 બાલલગ્નથી તો બાળકબળનો, પાયો પૂર્ણ પ્રજાળોરે; નામ૦
 ઉદ્યમ હોંશ પરાક્રમ આદિ, સહેજે બળી ગઇ ડાળોરે; નામ૦
 બાલલગ્નથી તો વિદ્યાવૃદ્ધિનો, મારગ મૂળથી ખાલોરે; નામ૦
 “બદ્ધ બણ્યા તો કે પરણ્યા છીએ, ધનમાં આ ઉભી ધાડોરે;” નામ૦
 બાલલગ્નને બળખુદ્ધિ હરીને, સુખનો સંભવ ટાલોરે; નામ૦
 હુન્નરકળામાં પાછળ પાડી, પૈસો વિલાતે વાલોરે; નામ૦
 બાલલગ્નથી હોય કળેડાં, દુઃખ દુઃખ જોમાં હળોરે; નામ૦

બાળલગને હડહડતો આણ્યો, કળિણુગ કાળ કરાજોરે; નામં
 બાળકનાં માઆપ બને છે, બાર વરસનાં બાજોરે; નામં
 બાળલગને તો ઢોંગલા ઢોંગલી, સરખાં બન્યાં નરનારોરે; નામં
 ભર જોબનમાં ઘડપણુ આણ્યું, આણ્યો મરણુનો વારોરે; નામં
 બાળલગને બન્યો બળહીન, બીકણુ આપણો સધજો રસાજોરે; નામં
 બાળલગને અરે બાયસો કાધો, ભરનનો ખંડ યશાજોરે; નામં
 બાળલગન દુઃખ સકળતું મૂળજ, કળિણુગ એજ વિચારોરે; નામં
 બાળલગન તણ, નવલસ્વજન સૌ દેશને દુખનો તારોરે; નામં

ફિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજને સારુ

લાડો વિદાય

ગરબી ૧ લી (સપ્તથોડો ત્રિતાલ.)

આજ હોય સાસરે લાડી વિદાય રે,
 આશરે, ઇશ તારે.

ઇશ, તું રક્ષણુ કરજે રે એનું;
 એનું ન અન્ય કો ત્યાંય રે. આશરે૦ ૧

સાસરી હોય સુવાળી ધણેરી;
 તો પણ કડણુ કહેવાય રે. આશરે૦ ૨

ગામ અળપ્યું ને ઠામ અળપ્યું; જન અળપ્યા માંદા રે.	આશરે૦ ૩
ખાવું પીવું પશુ પરમરજી પર; ભૂખે મુખે ન મગાય રે !	આશરે૦ ૪
નિત્યનાં નિર્જંથુ કરતાં શીખવાં શું; આ વ્રત કાઢ્યું વડાય રે ?	આશરે૦ ૫
ખોશવું તો પૂછ્યું, ચાલવું ચાલે રે; કહેલુંજ કરવું સદાય રે.	આશરે૦ ૬
બાર વરસની બાળકીએ ક્યમ; ઠાવકાં આમ થવાય રે ?	આશરે૦ ૭
રમતી કૂદતી હરણીએ તો ક્યમ ? પગલાં ભરાવ્યાં ભરાય રે ?	આશરે૦ ૮
લાડે રમેલી કેમ ચરણ મુખ; ને મન બાંધી મુકાય રે ?	આશરે૦ ૯
જીવતાં જડ થઈ પુતળાં પેઠે; નચાવ્યાં કેમ નચાય રે ?	આશરે૦ ૧૦
જોગો જતીનો ન જ્યાં ગતિ ચાલે; તે કેમ કહો એથી ચાય રે ?	આશરે૦ ૧૧
થાઓ કે નહિ પશુ નિશ્ચે કરે છે; એમજ સુકોમળ બાળાય રે !	આશરે૦ ૧૨
એથી અધિક કંઈ હોય ત્યારેજ; નવલ સાસરી નિંદાય રે !	આશરે૦ ૧૩

ગરબી ૨ જી (ચોથોકા.)

સાસરે જતી છોડીનો ઉત્તર

માડોં તું મારી, છોડને શોક નકામો. } ટક.
છોડીને સાસરી વીણુ ક્યાં વિસામો ? }

સાસરી તો સર્વે સ્ત્રીને શીર સરજી,
એમાં સુખ શોભા સકળ સુંદરજી;
આલી આવી રીત એ તો ધરધરજી. માડી૦ ૧

માટે તમે ધીર ધરી મને આપો,
મને તો સહેજે હોય સંતાપો;
ગમે ન જવું મેલી માયાળુ માખાપો. માડી૦ ૨

કાપીને કામળ કેળની ડાળી,
જાણે ખોદી ઠામ કઠણમાં ધાલી;
રૂએ રૂએ આંસુડાં તે ઢાળી. માડી૦ ૩

કલેણું માઈ તો ફડફડ થાએ,
પીપળનાં પાન પેઠે કંપાએ;
મારે મન પૃથ્વી રસાતળ જાએ. માડી૦ ૪

એવું મને લાગે છે સહજ સ્વભાવે,
સાસરીએ જવું પ્રથમ કોને ભાવે ?
સહેજે સદા સર્વેને રડવું તો આવે. માડી૦ ૫

તો પણ આ શોક ક્ષણિક ગણુ મારો,
ઉડો ને ગાઢો બહુજ છે તારો;
દુઃખી મારા દુઃખમાં હોય વધારો. માડી૦ ૬

સાસરીએ દુઃખ તો પહેલું પક્ષામાં,
તમે કહ્યાં તે બધાં દુઃખ સાચાં મા !
તોપણ સહ્યાં વણુ શો છુટકો છે મા ? માડી૦ ૭

માટે મા, શોક તજી કહો પ્રાતે,
સાસરીએ સુખી થવાય શી રીતે ?
પરાયાં હોય પોતીકાં નિત્યે. માડી૦ ૮

શાઆશ ! શાઆશ ! સુતા મતિ તારી !
સફળ કરી સફળ કેળવણી તે તારી !
સુખી રહે આ છેલ્લી નવલ શોખ ધારી. માડી૦ ૯

ગરબી રૂજી (અષ્ટથોકા ત્રિતાલ).

શિક્ષાસૂત્ર

સાંભળ, સાસરે વાસ કર્યાનાં,
સૂત્ર પરિત્ર મર્માળારે;
અક્ષરે અક્ષર અંતર કોતરી,
રખજો કોમળ આળારે. ટેક૦

કામ કટણુ બહુ કરવાં પોતીકાં,
જે છે છેક પરાયારે;
એવું કરવું તો ધ્વિર હાથે,
પણુ આપણે થાવું ડાહ્યારે. સાંભળ૦ ૧

પ્રેમ વિના પરપ્રેમ પમાય ન,
કમે કરી કો કાળેરે;
માટે પ્રથમ તો આપઅંતર ભર,
શ્વસુરપક્ષ પર વાલેરે. સાંભળ૦ ૨

શ્વસુરપક્ષ છે પક્ષજ તારો,
વિચારી ને ચિત્ત માંડીરે !
જે કુળ ઉપજી ઉછરી હેતે,
ત્યાં તો યદ્ય પું પરાધરે ! સાંભળ૦ ૩

ધર તે સાસરકુંજ હવે તુજ,
આ તો પિઝેર સૌ કહે છે રે;
ભાધ ભોગ્નધ આપે રીઝી જો,
આપડી બેન તે લે છે રે ! સાંભળ૦ ૪

હક હીયાંથી ઉઠ્યો, બેઠો ત્યાં,
કઠણ વચન આ કહેતાં રે,
હેયું મારું ઉથલાધ નજો,
આખે આંસુ વહેતાં રે. સાંભળ૦ ૫

પરધરનું ધન પુત્રી કહાવે,
સાચું આજ મેં માણ્યું રે;
સુખ દેખીશ હવે હું જ્યારે તે,
સાચું સરળ એ જાણ્યું રે. સાંભળ૦ ૬

જાણી શ્વસુરકુળ કુળજ તારું !
રહેજે રાજ તે રૂપે રે;
તેની શોભાએ શોભા તારી,
સુખે સુખ દુઃખ દુઃખેરે. સાંભળ૦ ૭

“પિઝેર પનોતું રાખો પ્રભુ પણ્ય,
સાસરું તો ધર મારું, રે;”
એમ વિચારી મનસા વાચ્યા,
કર્મણ્ય કરે તે પ્યારું રે, સાંભળ૦ ૮

પ્રેમે પોતીકું એમ ગણ્યું કે,
સહેજે પોતીકું થાશે રે;
આત્મ, નથુંદ, વર, દીયર, સસરા,
સર્વે ચિત્તથી ચા'શે રે. સાંભળ૦ ૯

વખતે વચન કડવાં કહે તો પશુ,
વિનય ન તજવો તારે રે;
“વનો વેરીને વશ કરે છે,”
મંત્ર એ મોંઘો બારે રે. સાંભળ૦ ૧૦

“કામ કર્યાં તેણે કામણુ કીધાં,”
એ કહેવત છે સાચી રે;
દોરા ચિઠ્ઠી ને છુમંતરની,
કચની કપડી કાચીરે. સાંભળ૦ ૧૧

વિનય વિવેકને વાંલ વધારી,
ધરી ધીરજ, કરી કામો રે;
સદા સુધડતા સદગુણુ અહીંને,
નવલ કહે સુખ પામો રે. સાંભળ૦ ૧૨

ગરબી હથી (રાગ હિપરનો)

આણાં, સુધક સદગુણી બની બેની,
સાસરે સુખીઆં થાજે રે !
સંસારે સૌ સ્તીકત્તવ્યો,
કરી પરમપદ પાજે રે ! આણાં ૧

હ'ર મિત્રજ તો ત્યાગજ કરવો,
જો સાસરીએ રહેવું રે !
આણુપણુ સૌ સાથે બોલવું,
આલવું બેવું દેવું રે. આણાં ૨

મધુર વચન છે મધથી મીઠાં,
જનમન રંજનકારી રે;
નારીનું ભૂષણ—નારીજ નહિ જો,
નમ્રપણું ન ધરનારી રે. શાલ્યાં ૩.

સ્વજન, પરજન, દાસ દાસીશું,
વધવું વિધિ વિવેક રે;
સૌ સાથે સૌ લાયક ચાલવું,
મા'લવું મારગ સીધે રે. શાલ્યાં ૪

વાણ કહે મન વર્તી વરતવું,
સાસરે સૌને અનુસરતું રે;
પિયુરંજન પર તો મન નિશ્ચદ્દિન,
ખતે અખંડજ ધર તું રે. શાલ્યાં ૫

પ્રેમે પિયુમન રંજન કરવું,
માનિનાંધર્મ એ મોટા રે;
ચાર પદારથ એથી પમાયે,
અન્ય ઉપાય તે ખોટા રે; શાલ્યાં ૬

સ્વામી સંબંધે શ્વસુરપક્ષની,
સેવા કરવી સુરીતે રે;
માતપિતા સમ સાસુસસરા,
માનવા મનથી નિત્યે રે. શાલ્યાં ૭

પોતાનુંજ ધર હવે થયું જો,
તે તો સંભાળવું ભાવે રે;
ધરગોઠવણી તો ગોરીનો,
ગરવો ધર્મજ કહાવે રે. શાલ્યાં ૮

રાત દિવસ મથી મરે મરહ જો,
 કરવા ધરમાં કમાણી રે;
 આણી કમાણી ન વાપરી જાણી,
 ખાયડી નહિ એ લુંડાણી રે. શાણાં ૯

શાણી સુધડ સ્ત્રી રોજ કરે છે,
 રૂડી વ્યવસ્થા ધરની રે;
 કરકસર કરે, રહે સૌ સરખી,
 શોભા વધારે વરની રે. શાણાં ૧૦

ધર જોઇ ધરધણિઆણીનું,
 મૂલ કરે સૌ કોઈ રે;
 જો ધરમાં ગંદવાડો દેખે,
 કહે “કુચ્છ કટ મોછ રે.” શાણાં ૧૧

સુધડનાં ધરખાર, ને ઓરડા,
 આરસ જેવાં રૂપાળાં રે;
 સદા સુધડ રહે સુધડ સુંદરી,
 રાખી સુધડ બાળબાળારે. શાણાં ૧૨

બાળકની સંભાળ કેળવણી,
 સ્ત્રીનો ધર્મ એ ત્રીજો રે;
 તણે ધર્મ સરળ ને સરસ એ,
 પાળ્યા તો પ્રભુ રીઝ્યો રે. શાણાં ૧૩

પ્રભુને પ્રાર્થનાથી પ્યારાં,
 કર્તવ્ય કર્મો કરવાં રે;
 જપ તપ વ્રત ઉપવાસ મૂકી પણ,
 પ્રેમે પતિવ્રત ધરવાં રે. શાણાં ૧૪

પતિવ્રતા પતિને અનુસરતી,
હાડ હરખડો હેતે રે;
તેના મરણ તે એની મરણ,
જીવનદોરી તો તે છે રે. શાશ્વતં ૧૫

પ્રાણુથી પ્યારે મણી પિયુને,
અનન્ય ભક્તિ કરતી રે;
દુર્જન દુષ્ટને દેખીજ દુરથી,
આધી એ આસરતી રે. શાશ્વતં ૧૬

નિર્જન વન, ને નિર્ધનતામાં,
રહે પિયુ પાસજ હરખે રે;
સ્વામી વિના નહી સ્વર્ગે સોહાએ !
સ્વામી સંગે સુખી નરકે રે ! શાશ્વતં ૧૭

સતી પતિથી છૂટી પડે નહિ,
છાયાવત્ ગત એની રે;
પતિવ્રતાનું પરમ તત્ત્વ છે,
પતિજ, સાંભળ એની રે. શાશ્વતં ૧૮

એની પતિવ્રત ધારી ધીરજથી,
કુળની કીર્તિ વધારી રે;
વિશ્વંભરનો રાખી ભરોસો,
રહેજે, આ એટી વિચારી રે ! શાશ્વતં ૧૯

સુખી તું સદા હોજે ઉભય સ્થળ !
કર મંગલ ! લાડધેલીરે !
માની કૂંખ વખણાવજે વાલી !
માનો નવલ શોખ છેલ્લી રે. શાશ્વતં ૨૦

ક્ષીત્સ્વરૂપ

ગરબી

સંસારનું નર છે નાર,

સજન સંસારનું નર છે નાર.

ઋી સુધરે સકળ સુખસાર.

ટેક૦

સજન, ઋી સુધરે સકળ સુખસાર;

ધૂળધાણી બધું નિરધાર, ઐ વણુ. ધૂળ૦

સુંદર ઋીનું સુખડું, સુંદર ઋીનું તન;

સુંદર ઋીના બોલણ, સુંદર સુંદર ઋીનું મન ! સજન સં૦ ૧

સુંદર સેવા ઋી કરે, સુંદર ધરેજ સ્નેહ;

સુંદરતા સંસારમાં, બરનારી નારીજ છેય ! સજન સં૦ ૨

આપે જન્મજ જમતને, પાળે પૂરણુ પ્રીત !

ઐનાજ નામ આધારથી, કહાવે હૃથર્થી અંબા ખચીત !

સજન સં૦ ૩

મીઠું બોલી મન હરે, યાળે તન પરિતાપ;

આદતમાં ધીરજ ધરી, ધીર આપે ઐ નરનેજ આપ.

સજન સં૦ ૪

પરણી ધરનો સ્તંભ છે, ધરનું પરણીજ માન;

પરણી ધરનું ધરણું છે, ધર પરણી વિનાનું રમજાન.

સજન સં૦ ૫

ધડપણમાં ધરણી સમી, સેવા કોથી ન હોય;
સ્વર્ગે પણ સંગે ગઈ, તે તો નારીજ ! નર નહિ કોય.
સજન સં ૦ ૬

ધન ધન નારી નામને, પ્રેમી પરમ અપાર !
પાળે પ્રેમે સર્વને, એતો આઘ શક્તિ અવતાર.
સજન સં ૦ ૭

નિંદા એની જે કરે, તે પાપી ગુણ્યોર;
દુર્ગુણને દરીએ રૂમે, તોએ દિલકે દયાનુંજ જોર,
સજન સં ૦ ૮

ગોરી કૂલ ગુલાબનું, સૂકે કે કરમાય;
કે કોહે વણુ કાળજી, તોએ જાતિસુમંધી ન જાય.
સજન સં ૦ ૯

શાસ્ત્રી, પુરાણી, પાંડિતો, શાણા સજન સર્વ !
સાચે સાચું હું કહું, તમે માનો મૂકી મનગર્વ.
સજન સં ૦ ૧૦

દીસે દુર્ગુણી આજ બહુ, નથી એની કંઈ નાજ;
પણ એ દુર્ગુણી મૂર્ખ કે, જે છે તે તમારાજ કાજ.
સજન સં ૦ ૧૧

આદે દમયંતી, સીતા, દ્રૌપદી આદિ અપાર,
યધ ગઈ બહુ ગુણવંતીઓ, તે હતી નારીજ નિરધાર.
સજન સં ૦ ૧૨

ધર્મે કર્મે ન કેળવો, ના'પો કંઈ પણ જ્ઞાન;
રાખો જો હેવાન તો, કયમ હોય ન એ હેવાન ?
સજન સં ૦ ૧૩

હા ! અખળાએ હાથે ! હાથ છેજ હેવાન;
ખાવું પીવું ખેલવું, એ ત્રણનુંજ જેને બાન.
સજન સં ૦ ૧૪

જ્યાં હેવાનજ નારનો, સધળો સુંદર સાથ;
ત્યાં જીવ્યાથી તો બહું, ખરે મરણ નવલ એ નાથ !
સજન સં ૦ ૧૫

નીતિનો ચીલો

મરબી (ત્રિઅડા)

ચારુ* ચીત્રો આ નીતિનો ——— નરનારીરે;
ધારો ધરી ઉર ખંત, કહું છું વિચારીરે.
બવપંથે જુગા ઉડા, ——— નરનારીરે;
ધુપા કુવા છે અનંત, કહું છું વિચારીરે. ૧

જેના વિવિધ મનોહારી, ——— નરનારીરે,
વેલછવાયાં મુખ, કહું છું વિચારીરે;
જો ચૂકીએ પગ મૂકતાં ——— નરનારીરે;
હોયજ અનહદ દુઃખ કહું છું વિચારીરે. ૨

એ ગોઝરા કૂપમાં ——— નરનારીરે;
પડ્યા હળરો અમણ કહું છું વિચારીરે;
હસવામાં ખસવું થયું, ——— નરનારીરે;
ગયા રંધાઇ પ્રાણ કહું છું વિચારીરે; ૩

માટે ચિત્ત ચેતી તમે——નરનારીરે;
ચીસો ચીસે ચીસેજ, કહું છું વિચારીરે.
ચીસો એ પ્રાચીન છે,——નરનારીરે;
સુંદર સુખકર સે'જ' કહું છું વિચારીરે. ૪

ચીલાની એ બાબુએ——નરનારીરે;
અખંડ તરુવર હાર કહું છું વિચારીરે.
શીતળ છાંયે શોભતી,——નરનારીરે;
ફળ અમૃતમાં છે સાર, કહું છું વિચારીરે. ૫

ચીસે ચાલવું સે'લ છે,——નરનારીરે;
સીધો સમતળર છેક, કહું છું વિચારીરે.
છે કંચન રજ છાંટીઆં——નરનારીરે;
ગુલબજ ૩ બહેક બહેક, કહું છું વિચારીરે. ૬

કેણુ અભાગી આ ચીસો——નરનારીરે;
છોડી હોડે કુવાટ, કહું છું વિચારીરે.
મારગ પથુ એ પાંસરો,——નરનારીરે;
નહિ બો કે ન ઉચાટ, કહું છું વિચારીરે. ૭

ચીલાથી ચૂકી જરા,——નરનારીરે;
આડ્ર અવળાં ન જાઓ. કહું છું વિચારીરે,
ઠગવાડીના ઠાઠથી,——નરનારીરે;
બૂલી શીંદ બરમાઓ. કહું છું વિચારીરે. ૮

ચીસો મૂકયો તેમણે——નરનારીરે;
આખર આર્ધોજ થાપ, કહું છું વિચારીરે.

પર વીતે ચેતેજ, તે———નરનારીરે;
ખરાંજ ચતુરાં બાપ+ । કહું છું વિચારીરે. ૯

આજ ચીંતે ચાલી ગયાં,———નરનારીરે;
પૂર્વે સર્વે સુખણ, કહું છું વિચારીરે.
પામ્યા પરમાનંદ પદ, નરનારીરે;
નિશ્ચલ નવલની વાણ, કહું છું વિચારીરે. ૧૦

“મારી ભરતભૂમિ”—સ્વદેશ સ્તોત્ર

ગરબી

મારો ભરતભૂમિ ।

રૂપાળી સુયશાળી. સુશીલ પુનિત } ટેક.
તારા ચરણ ચુમી, }

આનંદે વંડુ જમ હરદમx નિત્ય ।
સૌ સૌમાં કાંક વિશેષજ છે ।—
પણ તું તો અલૌકિક એકજ છે ।—

મારો ભરતભૂમિ—૧

+ઓ મારા બાપ એટલે વા'લા, જે પારકાને વીતે તે જોઈનેજ
પોતે ચેતી ચાલે, તેજ ખરેખરાં ચતુર સમજવાં; મતલબ કે અનીતિના
ખાડામાં જે પડે છે તે મને એટલાં ચતરાં (ચતુરાં) થઈને ફરે છે,
પણ ખેંડ' જોતાં જરાએ ચતુર નથી.

xપ્રત્યેક શાસની સાથે, હંમેશાં.

કેણુ આવે હિમાલયની હારે ?

કેહિનર અન્ય હીરા હારે;

વણુ શેલડી સરસ સાકર ક્યારે ?

મારો ભરતભૂમિ—૨

શી ફળદ્રુપતા સ્થળ સ્થળ સોહે !—

નવરંગી રમણી મુજ મનડાં મોહે !—

બણે વાડો વિશ્વંભરનીજ હોએ.—

મારો ભરતભૂમિ—૩

સાથે વિશ્વંભરવાલી તું ઝાઝી,

સમૃદ્ધિ સ્વાભાવિક બધી સાજી;

તને પ્રભુએ કરી પ્રિય પ્રમુખાજી.—

મારો ભરતભૂમિ—૪

દેખી દુનિયા મરે છે દિલ દાઝી,

પણુ શીકર ન રાખ પ્રભુ તું રાજી;

હાય ! હાલ તેની છે ઇતરાજી !—

મારો ભરતભૂમિ—૫

તારે વાંક નથીજ તથાપિ એ,

અમે બ્રહ્મ કપૂત મૂઠ પાપીએ;

દેવ છેક દુબ્ધે !—હજીએ !—

મારો ભરતભૂમિ—૬

મદ, અળસ, ઇર્ષ્યા ને અનીતિ,

મતિ મતલબી, આંધળો નીચ અતિ;

સુખ સાર્વજનિક સમજે ન રતિ.—

મારો ભરતભૂમિ—૭

જાણી જન્મભૂમિભક્તિ તો પામે નહિ,
એક પેટની વેઠ અખંડ લહી;
ઉઘી ઝોડ બળદીએ કાધી ન કહીં.-

મારો ભરતભૂમિ૦—૮

એવા જનને થિક થિક થિકજ છે,
કાડી કાગડા એથી તો હીકજ છે;
જેને જાતિની દાઝ અધિકજ છે !-

મારો ભરતભૂમિ૦—૯

હોટોટ કારીર જે કહો,
જંગલીમાં જંગલી જે લોકો;
જન્મભૂમિ^૧ ભજન અનભિય ન કો.-

મારો ભરતભૂમિ૦—૧૦

સ્ત્રીઓ પશુ અબળા જે બાકી,
તેણે દેશભક્તિ સખળા દાખી;
ઇતિહાસ છેજ એનો સાખી.-

મારો ભરતભૂમિ૦—૧૧

જન જન્મી જન્મભૂમિ જે ન ચહે,
સૃષ્ટિકર્મ વિરુદ્ધજ રાક્ષસ એ;
રે રાક્ષસ રૂડા સ્વપક્ષે રહે !-

મારો ભરતભૂમિ૦—૧૨

આવા બ્રહ્મ સંગે ભંડાઇ માતા,
જે જગતને સુજનતા^૨ મૂળ દાતા;-
જેનો જશ જશવંત હજી પશુ ગાતા-

મારો ભરતભૂમિ૦—૧૩

૧ જન્મભૂમિની ભક્તિથી અજાણ્યા કોઈ જંગલી લોક પશુ નથી.
૨ સુધારો (Civilization).

તું તો સત્ત્વગુણી તત્ત્વજ્ઞ વેત્તા,
દેશ દેશથી પંડિત જ્યાં વહેતા;
યષ્ઠ ક્ષિપ્ય સહોત્સાહે રહેતા—

મારો ભરતભૂમિ—૧૪

તારાં કાર્ય ત્યારે યવને બાળ્યાં,
મહા શીળ, નિર્ભળ, ખુદ્ધિવાળાં;
અહા ! દેવાં ક્રમાડે પડે ન તાળાં !—

મારો ભરતભૂમિ—૧૫

સેવું નિત્ય પુનિત તવ રજ ચૂમી,
ધન્ય ભાગ્યનવલની તું જન્મભૂમિ;
તારી ભક્તિ રગેરગ રહીજ ધૂમી.—

મારો ભરતભૂમિ—૧૬

एकज वेण राखवा विषे

ધોળ-રાગ ચૈત્યાવર

સદા રાખો રે, સદા રાખો રે, શાણાં સુજન સુગણુ }
એક વેણુ સુસત્યનું.

એકજ વેણુ ઉપર ચાલે, જીઓ,
સંસારનોરે, સંસારનોરે, બધો કારવેવાર.

હાય લાખોની આપ લે,
લોક ધંધોરે, લોક ધંધોરે, કરે ધમધોકાર—એકજ વેણુ ૧

એક વેણુ વીંટયું વિશ્વ કાં,
વેપારી રે, નરનારી રે, નોકર ને શેક;

સર્વ જીવે રાજ પ્રજા,
વિશ્વાસેરે, વિશ્વાસેરે, ખરે વિશ્વમાં નેટ—એકજ વેણુ ૨

એક વેણુ વિના તો પા ધડી,
કયમ બેળારે, કયમ બેળારે, રહી શકે કેા જન ?
જપ જંગલમાં એકેકથી,
શું છટારે, શું છટારે, વસે જોજન જોજન-એકજાં ૩

એક વેણુ વિના ગુણુ કોઠિધા,
હોય તોપણુરે, હોય તોપણુરે, તેનું કોડી ન મૂલ;
બાળક પણુ હાંસી કરે,
“ એ તો જુહોરે ” મળ્યું ડા'પણુ ધૂળ !-એકજાં ૪

એક વેણુ વિના નર રડવડે,
જ્યમ રોડુરે, જ્યમ રોડુરે, ખરું ભીંતથી હોય,
હામ ન ઠરવાનો મળે,
બમે ભૂલ્યોરે, બમે ભૂલ્યોરે, બની બા'વરો સોય-એકજાં ૫

એક વેણુ ગયું તો સૌ ગયું,
સૌ પુચ્છજરે, સૌ પુચ્છજરે, ગણે તરણુથી લોક;
ચાય હડે હડે જાય જ્યાં,
પછી સાચુરે, કદી સાચુરે, જોશે તે પણુ ફેાક-એકજાં ૬

એક વેણુ કારણુ દારણુ શાં,
દુઃખ વેઠ્યારે, દુઃખ વેઠ્યાં રે, હરિશ્વરે અખેદ !
ભૂપ* બહોરે પેસો ફાંસનો !

આવી આપે ને, આવી આપે ને, પડ્યો પાછો કેદ !-એકજાં ૭

* ફાંસનો રાજ જોન ને લડાઈમાં હારી ઈંગ્લાંડમાં કેદ પડ્યો।
હતો તે કેટલાક કોલકાર કરી પોતાના રાજ્યમાં પાછો આવ્યો, પણ
લોકે તે ચરતો કણુલ ન રાખી તેથી એ સત્યવાદી રાજ પોતાના
વેણુ ખાતરે આપોઆપ પાછો ગયો અને ત્યાં કેદખાનું ભોગવ્યું.

એક વેણુ સત્યનું રાખતા,
 સુખ નિશ્ચયરે, સુખ નિશ્ચયરે, બેડ લોકે થોક;
 નિશ્ચય વાત નવલ કવે,
 અરે માનોરે, અરે માનોરે, જગતના લોક !-એકજ ૦ ૮

જુડે નહિ મોલવા વિષે

ઘોળ-રાગ ચૈલાવર

જીવ કદીએ રે, નહિ વદીએ રે, જરા જૂઠ વચન; } ટેક.
 જૂઠે ^૧જન બે ^૨જહાનમાં.

આપી ઈશે વિશેષ પશુ થકી,
 અહ્યા વાણીરે, દયા આણીરે, કહેવા ઉરના વિચાર,
 તે તો હાંકી દુમેરી તેં,
 જગ ઠગવારે, જગ ઠગવારે, માંડ્યો વાણી વ્યાપાર । જૂઠે જન. ૧

સૂણુ ! સત્ય સંસારનો સ્તંભ છે,
 જે આધારેરે, જે આધારેરે, એ ઉમો ખીનધાક;
 જે વણુ કડક તૂટી પડે,
 જેને આંખેરે, વણુ શાખેરે, ધીરે જૈનું ન શાક. જૂઠે જન. ૨

રે ! શાખ જુડીજ જુડાતણી !
 છતાં સાચુરે, છતાં સાચુરે, એનું જુડું મનાય;
 જેવા આવ્યો સાય, પણુ,
 પેત્રો બૂમોરે, પાડી બૂમોરે, મુઓ મૂર્ખ દયાય. જૂઠે જન. ૩

૧ તુકશાન, ખરાખી. ૨ દુનિયામાં; આ લોકમાં ને પરલોકમાં.

જીવ ! જીભ શીદ જૂઠે વટાળીએ ?
 વદે જૂઠ તો રે, વદે જૂઠ તો રે, મૂઠ પાપી જન;
 પાપ પોતાનાં ઢાંકવા,
 ન ઢાંકાયજરે, ન ઢાંકાયજરે, જાણુ નિશ્ચય મન. જૂઠે જન. ૪

ભુંડું ઢાણુ ઉડી ગોઝારમાં,
 ધયું ઢાંકીરે, ધાયું ઢાંકીરે, જોડે ગંધાધ આપ;
 થૂ થૂ થૂ થાયજ તથા,
 જુઠા બાંધીરે, મૂઠ બાંધીરે, ગાંઠે એકનાં એ પાપ ! જૂઠે જન. ૫

જીવ નિશ્ચય કરીને જાણુ તું,
 તરે સત્યજરે, તરે સત્યજરે, કુખે જૂઠે ઝાઝ;
 તદાપિ કાગળની કરામતી,
 એ શા અર્થનુંરે, એ શા અર્થનુંરે, શોભે તાપ્તમાંજ !—
 જૂઠે જન. ૬

છે જૂઠ જંગળની જળ જ્યાં,
 એકે બીજું રે, બીજે ત્રીજું રે, ગુથ્યું ગણ્યું ન ગણાય;
 શું સંભાળે અભાગીઓ,
 ઝટ જોતાંરે, ઝટ જોતાંરે, કો ટપ્પ ઝલાય. જૂઠે જન. ૭

વાંક નજ કર, પણ કદી થાય તો,
 સાચે સાચુંરે, સાચે સાચુંરે, માની માગને માફ;
 માફજ મળશે સો વસા,
 નહિ તોએરે, નહિ તોએરે, ટળશે અંતર તાપ. જૂઠે જન. ૮

જો અંતર્જામી અંતરે,
 તે રાજરે, રહે રાજરે, વહે ઉર આનંદ;
 અતુલ અનુપ નિજનંદ છે,
 નિજનંદનેરે, નિજનંદનેરે, જાણુ શુંજ ગતિમંદ ? જૂઠે જન. ૯

છે સત્યસ્વરૂપજ શ્રી પ્રભુ,
 એને વા'લુરે અન્ય વા'લુરે, નથી સત્ય સમાન;
 છે સત્યસ્વરૂપને પરભવી,
 ક્યાં રહેશેરે, શું કહેશેરે, પૂછે નવલ નિદાન. જૂઠે જન. ૧૦

બાલક પર પ્રીતિ એ સ્ત્રીનું ભૂષણ છે

રાગ હાઝરડાનો

વનિતા કુળવંતી બોલાવે વા'લે બાળને,
 મીઠાં અમૃત ઝરતાં નયણે વયણે નિત્ય;
 નિત્યજ અતેથી ખાવાનાં બેઝવણાં તથા,
 આપે કેળવણી સુખકરણી સુંદર રીત. વનિતા૦ ૧

વનિતા કુળવંતી, ને વા'લ અપારજ બાળપર,—
 પછી તે પોતીકું, પરનું કે જેનું હોય;—
 એને હૈયે ઉમળકો આવે જોઈજ બાળને,
 વા'લે બોલાવે તે વેળા શી સો'ય? વનિતા૦ ૨

આંખો હીરાશી આપે! હસવું મુખ શું મધુર!
 શોભે શાં સુંદર મનરંજન ખંજન ગાલ!
 ઉત્તરી અર્ધ અધરપરવાળી સુવર્ણ ઝમ્કતી,—
 ઝમકયું ઝળળળ જાણે નિર્મળ દિલનું વા'લ. વનિતા૦ ૩

એની વાણી તો નરમાશ મિઠાશ અજબ ભરી,
 જેણે બાળકનાં મનવશ થઈ જાયજ સે'જ;
 એને દૃષ્ટે કે દોડી ભેટે હોતે અતિ.
 એનું કહ્યું કરે સધળું હરખે હરખેજ! વનિતા૦ ૪

રે વણુ કહે અતિ મન વર્તે છે તે તો સદા,
રડતાં રખે દુભાયે એનું દયાળુ દિલ;
છરાયાં છોડે પરાયાં પણ રે એને કઠાગરાં,
સાચે જાદુગરજ જોયું એનું સુશીલ ! વનિતા૦ ૫

એનું કારણ પણ આધું નથી, સમજવું સે'લ છે,
સમજે સુંદરીઓ ! ઓ ! હિંદની આપે આજ;
એ નથી પીટયા કહી કદીએ આળ ધબેડતી,
જે છે નહિ નારીનાં પણ કૃત્યાનાં કાળ. વનિતા૦ ૬

લાજે કુળવંતી બોલતાંએ ઉંચે સ્વરે,
તો તે નિજ આળક પર કેમજ હોય કઠોર ?
વાણી કડવો કઠોર આળ નહોરજ હોય,
વાણી વા'લપની વજ્ર કરે હરાયાં ઢોર. વનિતા૦ ૭

વાણી વા'લપની વદવા સરજી છે સુંદરો,
રહો છે સુંદરોની સુંદરતા વા'લપ માંજ;
વા'લપ આળ પર જામે જ્યારે શશી પૂર્ણ સમ,
ત્યારે નવલ અલૌકિક દેવાજ છે દેખાય ! વનિતા૦ ૮

વિશ્વંભરનો ઉપકાર

ગીતચંદ્રાવળા (નાના ધ્રુવાખ્યાનનો રાગ)

જે જે ! વિશ્વંભરનાથ; હું તને વંદુ વારંવાર;
વારંવાર તું જે કરે જનપ્રતિ પ્રતિદિન ઉપકાર,
જે ઉપકાર ન હુથો ગણાય;
અનહદ હૃદમાં કેમજ માય !

દહાડો રાત, પ્રભાત ને સાંજ;
પળપળ સંભાળો છો રાજ ! જે જે૦ ૧

પાળે, સંભાળે સદા તું તો અખિલ જગતમાં જન,
જળચર, ભૂચર, ખેચરને, વળી હૃતરેચર પણ અન્ય.

અન્ય હશે બ્રહ્માંડ અખડે,
તે સર્વેનાં દુઃખ તું ખડે;
એક અનંત તું પુર કરે,
આહા ! આ તે અકળાજ ખરે ! જે જે૦ ૨

અકળ, અરૂપ, અનુપને હું કેવા તે કહું કેમ ?
તેમ એક આ તો દીસે નિત્ય કરવું વિશ્વનું ક્ષેમ !

વિશ્વનું ક્ષેમ ચહે ચિત નિત્ય,
કુંભરથી તે કાઢી સહીત;
સર્વેની સંભાળ સમાન,
લે છે દેવ દયાજ નિધાન. જે જે૦ ૩

દયાનિધાન ! કૃપાળુ ! ઓ ! કરુણાળુ કૌરતાર !
છે વિધવિધના વિશ્વમાં ભર્યા અન્નઉદકભંડાર.

અન્નઉદકભંડાર ભર્યા તે,
ખાઈ જીવે છે જગતજ ખાંતે;
ખાજ સુખદ, ને સ્વાદે ભર્યા,
વિધવિધનાં જે જાય ન ગણ્યાં. જે જે૦ ૪

જાય ગણ્યાં નહિ સર્વ તે સુખસાધન તેં જે કાંધ,
વૃક્ષ, વનસ્પતિ, વેલી ને પશુ પક્ષી ખનિજ વિવિધ.

પશુ પક્ષી વિવિધનાં હોયે,
નદી કુંગરીએ મનડાં મોહે;

શો કહું આકાશે સુંદર ખહાર !

ધન ! ધન ! ઈશ રસદાતાર. જે જે૦ ૫

ધરિત્ર વૃં ઉપકાર તો કરે જન્મ્યાં ત્યાંથીજ સાર,
રે ! જન્મ્યાં પહેલાંય તેં પય નીપજવ્યું નિરધાર.

નીપજવ્યું નિરધાર તેં દૂર,

તારી તો છે અગમજ બુદ્ધ !

અગમ ખેત્ર તો તારો અરે !

રુધિરનું દૂધ કોણુજ કરે ? જે જે૦ ૬

દૂધ કયુંજ રુધિરનું અતિ શુદ્ધ સરસ ગુણુકાં,
એ ગુણુ બૂલે એવું તે કોણુ લૂણુહરામોં નઠાણ ?

લૂણુહરામોં નઠાણજ હશે,

તેં વિશ્વંભરને ભૂલશે;

વિશ્વંભરના ગુણુ અનંત,

ગાય પશુ પંખી જીવ જંત ! જે જે૦ ૭

જંત જીણાં જળબિંદુમાં અગણ્યાં આંખે ન જણાય,
તે સર્વે સંભાળથી ધડયાં કરી કરામત કાય.

કરી કરામત તેં તો વડી,

સુખકર સર્વે અવયવો ધડી;

તે પ્રત્યેકનું પોષણુ થાય,

તેવા સાજ સૃજ્યા વાળોં ત્યાંય. જે જે૦ ૮

સાજ સૃજ્યા સુખના જગે જગરાજ ધરી દિલ દાઝ,
દાઝ અધિક ધરી વળી મૂકી બુદ્ધિ માણુસમાંજ.

બુદ્ધિ રિવેકને જાણો અમૂલ્ય,

એ ભવસાગરનો છે પૂલ;

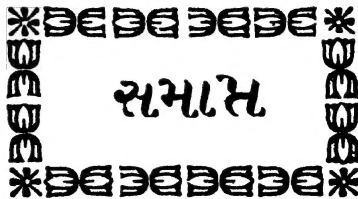
કેક

પૂલ ભવાખિનો બાંધી હસ્યા,
અંતગર્ભો રૂપે વર્ગો વસ્યા. જે જે૦ ।

અંતગર્ભો ભોમીઓ થઇ, ઉભો ભવાખિ પૂલ,
પૂલ ચૂકી ચોહો તરફ વળે, તો પોકારી કહે બૂલ.

પોકારી બૂલ કહે છે તેહ,
વારેવારે વારે છેય;
વળી દયાળુ એ દેવની કૃતિ,
કરું નવલ તત્પ્રત્યે રતિ * જે જે૦ ૧

●પ્રીતિ.

બહાર પડી ચૂકી છે.

ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ ટીકાકાર
સ્વર્ગસ્થ સાક્ષર

નવલરામ લક્ષ્મીરામ

કૃત

નવલ-ગ્રંથાવલિ

શાળોપયોગી આવૃત્તિ

ભાગ ૧

સંશોધન કરનાર

રા. રા. સાક્ષર હીરાલાલ વી. શ્રોફ.
બી. એ.

કિંમત રૂ. ૨-૮-૦.

મળવાનું ઠેકાણું:—

બુકસેલર કરસનદાસ નારણદાસ
સુરત.

